

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

R. P. Ioannis Azorii Lorcitani, Societatis Iesv Presbyteri Theologi, Institvtiones Morales

In Qvibus Vnivers[a]e Qvaestiones ad Conscientiam recte aut prauè
factorum pertinentes, breuiter tractantur

Azor, Juan

Coloniae Agrippinae, 1612

De cambiis.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14014

pretium, & sit census extinctus: nullam in hoc emptori Princeps iniuriam facit, quia liberum est illi censum perimere. Hinc etiam fit, ut Princeps Caio, quia Titio censum emerat minoris, possit etiam dicere, vel auge pretium, vel ego pensionem mutuum: quod si nolis, sume pretium, quod ego Titio debebam, & census habeatur extinctus. Quare Caio emptori secundo restituendum est integrum pretium, quod à Titio primario emptore Princeps acceperat, nisi causæ legitimæ subint, quibus aliter Princeps facere queat.

De tertio genere Montium.

CAPVT XXIV.

EST & aliud montium genus, quod tenetur ad censualem contractum reuocatur, & se habet in hunc modum: Princeps, vel Respublica libera, ob bella, vel alias causas pecunias indigens, solet aliquando subditos cogere ad dandas sibi pecunias, eâ lege, ut donec eas restituat, soluat quotannis cuique eorum, qui pecunias dederunt, certam pensionem, videlicet ei, qui centum aureos dedit, sex, vel quinque: & hi qui pecunias dant, vocantur creditores montis: ipse vero pecuniarum accipiens, mons, vel mutuum appellatur, quamuis solo nomine, non re ipsa tale sit, eò quòd, qui pecunias dederunt, eas nequeunt repetere, sed solum annuam pensionem exigere, & Respublica, vel Princeps liberam habet facultatem restituendi singulis pecuniarum sortem quam dederunt: & datur etiam libera potestas creditoribus montis, ut suum ius, quod habet exigendi annuam pensionem, possint alteri vendere, & vendit aliquando pluri.

Primo queritur, An huiusmodi montium erectio sit licita? Olim in Italia magna fuit altercatio inter Theologos, & quibus multi opinabantur eos, qui pecunias dant, mutuas dare, & proinde creditores vocari, & ipsam sortem, mutuum. Deinde, quia pecunia vendi, & emi non potest, & in his montibus nihil aliud est, quod vendatur, vel ematur, nisi pecuniaria pensio, quæ quotannis soluitur. At communis est sententia hunc contractum esse licitum, quia est censuialis venditio, & emptio: ipsa enim Respublica in suis bonis, vel redditibus annuis antiquis, vel nouis censum imponit, & illum vendit pretio certo. Nec impedit, si ij, qui pecunias dant, creditores vulgo dicantur, & pecunias ipse, mutua: nec enim est habenda ratio nominum, quibus imperitum vulgus vitur, sed rei quæ geritur. Verè emptores sunt census qui pecunias dant, quia eas repetere nequeunt: & pecunias quæ dantur, verè sunt pretia, quibus annuæ pensiones emuntur.

Secundo queritur, Quo differat hoc etiam tertium genus montium à primo, quod mons Pietatis vocatur? Respondeo, hoc solum differre, quia montes Pietatis sunt instituti ad dandum mutuo pauperibus; at verò predicti montes solum eriguntur ob communem Reipublicæ salutem, & bonum, vel ob Principis necessitatem, ut videlicet Respublica, vel Princeps magnam pecuniarum summam accipiat, quæ præsentem subleuet necessitatem.

Tertio queritur, An licite ciues, siue subditi cogantur pecunias conferre in montem? Respondeo, licite cogi, quia uti superius dixi, officio magistratus possunt ciues compelli ob communem Reipublice necessitatem, vel ad vendendum res suas, vel mutuum dandum, vel etiam ad largiendam pauperibus elemosynam, vel ad emendum: ita etiam fieri solet, ut quando Respublica, vel Princeps in fame, & inopia rei frumentariæ, annonam emit, ut ciuium saluti prospiciat, cum deinde cogit emere, quando pecunia, non est, ne ætarium publicum, cuius pecunijs est emptæ, damnatum pariat, hoc est, minuat, & decrescat, sic enim pauperum exhauriretur, & euanesceret.

Postremo queritur, Quales sint talium montium conditiones? Respondeo, tales, quales in censibus requiruntur: ut videlicet Respublica ex redditibus antiquis, vel no-

uis annuas pensiones possit soluere: deinde, ut ne, qui pecunias dant, eas amplius repetere queant. Deinde, ut ius habeat Respublica, vel Princeps repetendi sortem principalem, quoadocunque voluerit, & proinde extinguendi censum. Atque hæc quidem de censibus breuiter à nobis dicta sint.

DE CAMBIIS.

NOTA hæc res, ut verum fatear, obscura est, & difficilis explicatus habet: cam tamen quanta potero breuitate tractabo.

De cambijs pauca quedam tradidere Canonici iuris interpretes in capite ultimo de *Vsuris*, & Ciuilibus iuris consulti, ut Paulus, Angelus, Salicetus in *Codice, titulo de Vsuris*; Summistæ in *verbo Vsuræ, vel Cambium*; Angelus *vsuræ s. num. 51. Rosella eod. verbo 6. Siluester eod. 4. Tabienensis vsura 15. Armilla verbo Campsor. Theologi in 4. dist. 15. Gabriel quest. 10. art. 3. dub. 12. Maior quest. 36. & 37. Sanctus Bernardinus part. 2. serm. 39. art. 3. cap. 1. 2. & 3. Sanctus Antoninus part. 2. tit. 1. cap. 7. §. 47. & seqq. Conradus de *contract. lib. quest. 98. & 99. Caietanus in Opusculis tom. 2. tract. 7. Sotus libr. de Iustitia 6. à questione octaua vsque ad 13. Medina de rebus per *vsuram acquisitis, quest. 5. & seqq. Nauarrus in Manuali cap. 17. numer. 284. Auctor Coronæ Confessorum part. 2. cap. 8. tit. de Cambijs*, Ioannes Baptista Lupus in *tract. de Vsuris Comment. 3. §. 2. Thomas Bonifagni in tract. de Cambijs*, Franciscus Garcia de *Contract. §. 2. c. 6. & seq. Thomas Mercatus tract. de Contract. lib. cap. de Cambijs*, Cosmus Philarchus de *officio Sacerdotis, lib. 5. ca. 22. & seqq. Fabianus Genuensis in tract. de Cambijs*, & Hieronymus Luca, *de Cambijs.***

Quid sit cambium.

CAPVT I.

RIMO queritur, Ad quod genus contractuum cambium referatur? Respondeo, licet nonnullos, qui dixerint cambium, mutui ratione habere; alios vero, qui senserint, cambiū ad emptionem, & venditionem reduci, quia pecunia in cambio venditur, & emitur: sed cum de singulis cambiorum generibus agam, explicabo, in quo genere contractus vnusquodque cambium reponatur: præsentem loco satis est dicere, communem esse sententiam, cambium referri ad permutationem, quia cambium est vnus pecuniarum cum alia commutatio; & proinde quedam permutationis species: nam permutatio latius pat-

ret. Et tripliciter accipitur, primò, vt est vnus rei cum alia commutatio, & hæc generis nomen retinet, nam permutatio vocatur. Secundo, cum mercibus, vel rebus communiter pecunia eternum datur, vt pretium rei, siue meritis, & hoc proprio nomine dicitur emptio, & venditio. Tertio, vna pecunia cum alia commutatur, & hæc permutationem mercatorum cambium appellant. Permutatio igitur accipitur, vt est nomen generis, aut vt est nomen speciei. Generis rationem habet, quando est vnus rei cum alia commutatio: sed res accipitur, siue sit numisma, siue alia res. Speciei nomen habet, quando commutatur res cum re, sed res tunc pecunia non est.

Secundo quæritur, Quid sit cambium? Respondeo, esse vnus pecunie cum alia commutationem. Nam pecunia habet in se tria: Primò est omnium rerum, siue mercium pretium. Secundo, ex hæc, vel illa materia constat: est enim aurea, argentea, vel ærea. Tertio, insignita est, & notata figura, Republicæ, vel Principis auctoritate publica imprefa. Pecunie itidem due sunt vsus, principalis, siue primarius, quia est rerum venalium pretium: Alter est secundarius, siue minus principalis. Est enim pecunia res quedam per se, vnde instar aliarum rerum potest vendi, locari, permutari, & commodari, quia pecunia possit vnus ad ostentationem, ad ornatum, voluptatem, medicinam, item ad facilitatem, & commodiorem vsum nostrum: nam facilius, & commodius vna pecunia, quam alia ex vno loco ad alium transferuntur. Aristoteles *lib. 1. Polit. cap. 6.* docet, rei aliquid, vt pice calcei, duos esse vsus: vnus primarius: est enim calceus, quo pedes induimus: alterum secundarium, cum calceo vtimur ad vendendum. Sic etiam pecunie duo sunt vsus: primarius, cum vtimur pecunia ad emendum res: secundarius, cum vtimur pecunia ad permutandum cum alia pecunia, vel ad vendendum, & emendum pecuniam.

Quotuplex sit cambium.

CAPVT II.

NAVARRVS in *Manual. cap. 47. num. 286.* septem cambiorum species enumerat. Conradus de *Contractibus. quest. 99. in suppositis. 4. 5. 6.* Casianus tract. de *Cambio cap. 1.* Sotus *lib. 6. de iustitia. quest. 8. art. conclus. 4.* Medina *de rebus per iuram acquis. quest. 5.* multipliciter etiam cambium diuidunt. Sed communis omnium sententia, cambium ad tria tantum genera reducit. Aut enim in cambio est diuersitas loci, quia in vno loco pecunia datur, vt in alio loco distanti solua: u: quæ est secunda cambij species: aut est temporis diuersitas, vt si sit mihi nunc Romæ pecuniam des, vt aliam ad tres, vel quattuor menses tibi Romæ soluam: vnde tertia cambij species existit. Cambium igitur vel ex numismatis, vel loci, vel temporis diuersitate distinguitur.

Auctores tamen solent cambium multipliciter partiti.

Primò enim diuidunt in reale, & sicum. Reale cambium vocant, quod est verè, & proprie cambium, cum re ipsa scilicet vna cum alia commutatur. Sicum verò quod est cambium solum nomine tenens, sed re ipsa est mutuum, ac proinde fictum est cambium. Dicitur verò sicum, quia cum reuera sit mutuum, cambij tamen venit simulato nomine, sterile, & vanum est: ac proinde lucrum gignere, & fructum reddere iure non potest.

Secundo distribuunt auctores cambium in tres partes, aut enim est mutuum cambium, absque vllis literis, aut est vna cum literis, quod vocatur cambium per literas, cū ex vno loco literæ mittuntur, vt ibi fiat pecunie date solutio: Aut est cambium datis literis, vt solutio pecunie fiat ad certum tempus, eum videlicet ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, pecunia in eodem loco, in quo dicta est, cum lucro ad tempus redditur.

Tertio solet diuidi, testibus Conrado, & Medina, cambium dupliciter: aut enim est simplex, & purum, aut mixtum.

Simplex cambium est, in quo nullus alius contractus admittitur, qualis est cambium, quo vna pecunia aurea, vel argentea in eodem loco cum ærea commutatur. Mixtum est, quod cum alio contractu coniungitur, quale est cambium per literas ad locum distantiem, v. g. Titius negotiator recipit Romæ a Caio centum aureos, vt i olei in Hispania totidem soluat. In hoc cambio, melius quidem permutatio pecunie præteritis cum pecunia absentis, & loco distanti: sed est etiam quodammodo contractus locationis, quia Titius Caio locat suam industriam, & operam in transportanda pecunia Caij ex vrbe Roma Toletum. Deinde, cum Titius negotiator dat Caio Romæ centum aureos, vt ei soluantur i olei in Hispania, est permutatio pecunie præteritis cum absentis: sed videtur etiam venditio, quia Titius Caio vendit centum aureos præteritis, accepta hinc à Caio de soluendo pretio Toleti, vt poitea ostendimus.

Quenam sit cambiorum origo.

CAPVT III.

TOTA cambiorum negotiatio circa pecunias versatur, sicut mercaturæ circa merces. Animaduertendum est, pecuniam primò esse introductam, tanquam pretium rerum venalium, qui fuit primus vsus pecunie. Sed deinde homines vt pecunia ceperunt, non tanquam pretio mercium, sed tanquam re quadam æstimabili: quoniam omnis pecunia constat materia, figura, & signo publico imprefso. Vnde dicta est pecunia signata, ac propterea ratione materia, & signi, res quedam per se est, & ita tanquam res conducit plurimum ad humanos vsus. Aliquando item pecunia absens est tum loco, tum tempore: & quia longè abest, si cum alia pecunia præteritis commutetur, minoris estimatur, quemadmodum cæteræ res, quæ procul abunt. Nam vt ex loco remoto in præteritis, & huc, nos vbi sumus, importentur, periculis, laboribus, & impensis exposita, & obiecta sunt. Pecunia itidem aliquando abundat, aliquando deficit: quemadmodum etiam aliarum rerum aliquando copia suppetit, aliquando maxima est penuria. Præterea sicut cæteræ res ex vno loco ad alium transferuntur, nimirum, nonnumquam aliunde huc aduehuntur, nonnumquam hinc alio deportantur: sic etiam aliquando necesse est, vt pecunie, quas habemus, alio deferantur, quia illis alibi, non hic indigemus. Aliquando oportet, vt aliunde huc inuehantur, quia eas alibi, non hic habemus. Ex his omnibus causis, introduci cepit secundus pecunie vsus, quia vna pecunia cum alia commutatur, & inuenta est cambiorum, & negotiorum ars: pecunia enim arte commutatur, non natura: quamuis natura potius, quam arte permutatur, quælibet alia res, immò ipsæ pecunie tanquam res quedam, venduntur, locantur, commodantur ratione materia, vel signi, siue figuræ, vel quia loco abunt, vel periculo obiectæ sunt.

Primò quæritur, An cambiorum ars, & negotiatio sit licita? Ratio dubitandi est, quia Aristoteles *lib. 1. Polit. cap. 6.* eam videtur improbare: tum quia est causa queritis, & lucri, cuius tanta est cupiditas in hominibus, vt nullus eius finis sit: tum etiam, quia pecunia vendi, & emi non potest. Respondeo negotiationem cambiorum introductam esse, vel ob publicum, vel ob priuatum commodum. Quæ est ob bonum publicum negotiatio, ea licita est, alioquin enim omnes mercaturæ, & nundinæ e medio tollerentur: ob hoc enim sæpe optus est pecunies absentes cum præteritis commutare, & autem pecuniam cum argentea, vel ærea, vel e contrario. Item emptiones, & venditiones rerum indigent sæpe cambiorum negotiatio: quia necesse est res ad victum necessarias emere, quæ tamen vendi facili, & commodò minime queunt absque minuta pecunia: & ob id auream, vel argenteam, quam habemus, commutamus cum ærea, qua indigemus. Præterea nonnumquam oportet ingentem minutæ pecunie summam alio transfer-

re. Sed quia difficile transfertur, commutatur cum aere, quae facile, & commode ex vno loco ad alium deferuntur, ergo Republica indiget cambiorum negotiatoribus, qui operam, & industriam, & curam ponunt in parandis, congerendis, & conferendis pecuniis diuersae materiae, & illis hoc, & illuc transferendis. Ad quae omnia ipsi negotiatores indigent famulis, administris, ac huiusmodi negotiorum curatoribus. In his videm negotiatores pericula subeunt, labores sustinent, & impensas faciunt, omnesque suscipiunt in minutulis pecuniis numerandis, quae non sine tacto, & molestia computantur.

Tota igitur difficultas eo nititur; An cambiorum negotiatio causa privati commodi, hoc est, quae sit, & licita sit: hanc enim, ut supra diximus, Philosophus improbat, sed enim communi consensu recepta est opinio, eam negotiationem per se quidem bonam, aut certe malam non esse, sed ex bono sine licita, & bonam reddi, & ex accidenti aliquando vitari, quia fraudes in ea sunt, & vsuras ipsi negotiatores accipiunt, etiam retenta mutuas pecunias dare solent cambij ficto, & simulato nomine, & lucrum exigant.

Secundo quaeritur, Quibus ex causis pecunia plus minoris aestimetur, quando tamquam res quaedam venditur, locatur, & commodatur? Respondeo cum Nauar. in *Manuali*, c. 17. nu. 294. multis de causis id fieri.

Primo, ratione materiae, quia est pecunia aurea, vel argentea, vel aerea: & ad plures vsus prodest aurea, quam argentea.

Secundo, etiam ratione materiae melioris, pretiosiorisve.

Tertio, ratione formae, ponderis, signi, siue figurae, in vno enim loco pecunia sic, vel altere signata nihil valet; cum tamen alibi valeat.

Quarto, ratione loci, quia pecunia loco remota minoris aestimatur, quam praesens; & in vno loco pecunia eiusdem materiae plus aestimatur, quam in alio.

Quinto, ratione temporis, quia pecuniae aestimatio crescit, aut minuitur temporis decursu.

Sexto, pecunia plus, minorisve aestimatur, prout maior, vel minor ipsius copia, vel penuria est.

Septimo, ratione eorum, qui pecunias permutant: aut enim plures, aut pauciores sunt hi, qui pecunias petunt à cambiorum negotiatoribus: tunc enim ipsi negotiatores cambiorum pretia augent, vel minuunt. Ad extremum, pecuniae aestimatio, Republicae, vel Principis auctoritate variatur: nam penes Principem, & Republicam est ius pecuniae aestimationem taxandi.

De Cambio reali, quod dicitur minutum.

CAPVT IV.

P R I M O quaeritur, Quamobrem cambium minutum dicatur? Respondeo, dici, quia minuta numismata cum maioribus, & e contrario permutantur: vnde hoc nomen obtinuit; quia pecunia in parua quantitate commutatur; videlicet, vnus nummus aureus, vel argenteus cum aerea pecunia, vel e conuerso, vel nummus aureus cum pecuniis argenteis. Solet etiam cambium manuale appellari, quia fit praesenti; & ad manum pecunia, quae vtrique commutatur, ac proinde fit absque villo litterarum adminiculo.

Secundo quaeritur, An cambiorum negotiatores, tuta conscientia, ex huiusmodi cambio minuto lucrum accipiant, & exigant? Respondeo, eos posse lucrum exigere multis de causis.

Primo, quia negotiatores cambiorum pericula subeunt, & labores sustinent, & impensas faciunt in conquirendis, congerendis, & afferendis pecuniis diuersae materiae.

Secundo, quia lucrum accipiunt ratione obsequij, quod

praestant, & obsequij, quod faciunt; id est enim vtile Republicae.

Tertio, ratione illius, quod ipsorum interest: dant enim saepe pecuniam auream, vel argenteam, recepturi aeream, etiam tamen aurea, vel argentea sit ad plura vtilior, quam aerea.

Deinde, aliquando dant pecunias, quae in his, vel illis locis maiorem aestimationem habent, & recipiunt pecunias, quae in eisdem locis, aut parui, aut nullius sunt pretij. Aliquando dant pecuniam pulchram vbiue receptam, vterem, siue antiquam, recepturi deformatam, & minus probatam, vel nouam: nam cambium minutum his de causis fieri solet.

Tertio quaeritur, Quodnam siue iustum lutri pretium in cambiis minutis? Respondeo, illud esse, quod est lege, vel publicae auctoritate positum, vel communi hominum aestimatione taxatum. Quid si Principis lege, vel communi aestimatione pretium non sit constitutum? Respondeo tantum pretium esse debere, quantum meretur opera negotiatorum in quaerendis, congerendis, afferendis, & parandis pecuniis diuersae materiae. Expendi quoque debent eorum pericula, labores, & impense, & pecuniarum materies, ac praeterea aliquid lucri esse addendum, ut negotiatores cambiorum ad officium Republicae vtile inueniantur, & in eo contineantur.

Quarto quaeritur, An quando pecunia aestimationem habet Principis, vel Republicae auctoritate, vel communi aestimatione taxatam, possint negotiatores cambiorum amplius aliquid exigere? Verbi gratia, fingamus aureum publicae auctoritate estimari duodecim iulis Italicis, siue totidem argenteis regalibus Hispanicis. Quaeritur, an negotiator possit hunc aureum commutare cum quattuordecim, vel tredecim iulis, siue regalibus?

Dux sunt opiniones, quarum prima negat eum posse aliquid amplius accipere. Medina *quae. 7. de Rebus per vsuram acquisitis*, & Ioannes Anania in *cap. Nauiganti, de Vsur. Mercatus in tract. De contractibus, cap. 2. de Cambij*. Hic igitur auctores volunt, posse negotiatores lucrum accipere ratione oneris, quod sustinent in publico officio obeundo, & ratione eius, quod ipsorum interest, hoc est, ratione damni, si quod patiuntur, & ratione lucri, & commodi, si quod amittunt. Tum etiam ratione officij, & obsequij, quod praestent; non tamen praesens ratione cambij: hoc enim modo tantumdem debent accipere, quantum dant, & nihil amplius; quia cambium est vnus pecuniae cum alia commutatio: at in permutatione debet aequitas, & iustitia seruari, ut tu rem tradas alteri tantum valentem, quantum valet res, quam recipis.

Secunda opinio affirmat, eos negotiatores posse aliquid amplius accipere ratione cambij. Ita Sotus *lib. 6. de Iustitia, quae. 9. art. 1. Conrad. de contractibus, q. 99. conclus. 4. Siluester de Vsur. 4. q. 3. Nauar. in Manuali cap. 17. num. 283*. Ex hac opinio magis ad veritatem accedit: quia lex Principis, vel communis aestimatio solum taxat pecuniam, ut est pretium rerum venalium, non ut est res quaedam per se utilis, & commoda ad multa.

At enim, fas non esse iniquis frumentum lege estimatum plus vendere, vel permutare, ergo nec pecuniam plus, quam sit lege taxata. Respondeo, non esse idem iuris de frumento, & aliis rebus venalibus, quod est de pecunia: nam caeteris rebus pretium taxatur, ut sunt res ad humanae vitae vsus necessariae, vel commode: at verò pecuniae vsus est duplex, & quia est pretium aliarum rerum, & quia est quaedam res per se. Et lex cum taxat pecuniam aestimationem, pecuniam solum accipit, ut est pretium rei.

Deinde oppones, leges omnem vsum, & emolumentum, siue commodum pecuniae considerasse, quando constituerunt, ut tanta esset pecuniae aestimatio. Respondeo, non id considerasse; quia pecunia est pretium rerum venalium, & res per se.

Tertio, obicitur in *l. Si ita. ff. De fideiussoribus*. haberi, pecuniam vendi plus non posse, quam aestimetur: idemque

colli-

colligitur ex l. i. ff. de Contrah. empt. & Philosoph. 1. Politic. cap. 6. ait, pecuniam esse ad vendendum, & emendum merces, ergo non potest pluri permutari quam valeat. Respondeo, hanc omnia dici de pecunia, ut est pretium mercium, non ut est res per se. Verum quare quisquam, an pecunia signata, quae publica auctoritate taxatur, eo ipso taxata sit etiam ratione materiae, ex qua constat? Respondeo, minime, quia solum publica auctoritate est facta aestimatio pecuniae, ut est pretium rei. Vnde antistites, vel argentarii, absque peccato, minoris emere consueverunt ipsum aurum, vel argentum, quam sit pretium monetæ aureæ, vel argentæ lege positum.

Quinto quaeritur, An numismata Princeps possit pluri aestimare, quam sit pondus auri, argenti, vel æris, ex quo tanquam ex materia constat? De hac questione Covar. in Opuscul. de Veterum numismatum collatione. cap. 7. ubi tradit quibusdam visum esse, neque pluri aestimari, quam sit pondus, quod probant illi ex l. i. ff. de Contrah. empt. & l. 1. C. de veterum numismatum potestate. lib. 10. ubi dicitur, numismata esse ubique eudenda, & expendenda, an debitum pondus habeant. Accur. item, & Bartol. in l. 2. C. de veterum numismatum potestate. lib. 10. & Angelus in l. Paulus. ff. de solut. aiunt, diminutis numismatis, quod attinet ad pondus, eandem aestimationem esse diminuendam. Et in cap. Quanto, de iur. iurando. ait Pontifex, Principem debere omnino monetam eudere, & publicam facere, eâ lege, ut valor ipsius sit iuxta pondus.

At enim dubitandum non est, quin publica auctoritate moneta signata pluri aestimari queat, quam sit pondus ipsius. Aristoteles enim lib. 5. Ethicorum. cap. 5. lib. 1. Politic. cap. 6. docet, nummum lege consistere, ac suam vim retinere, non natura. Vnde in l. Titia. ff. de auro, & argento legatis, Iurisconsultus ait, legatis alicui decem pondus auri, iuste legatum solui, si vel aurum, vel pretium auri praestetur. Idem etiam colligitur ex l. 5. ubi ff. de iur.

Sexto quaeritur, An qui non fungitur munere, & officio negotiatoris cambiorum, possit tuta conscientia, ex cambio minuto lucrum accipere? V. g. Si Titius commutat nummos aureos, vel argenteos cum æreis, quaeritur, an tuta conscientia possit accipere totidem nummos æreos, quot solet exigere nummularius?

Dux sunt sententiarum, vna est negantium posse eum aliquid amplius accipere, quam sit aestimatio pecuniae publicae auctoritate, vel consuetudine taxata. huius sententia fuit Caiet. in Opuscul. tom. 2. tract. 7. cap. 1. & 6. Gabr. in 4. dist. 15. quæst. 11. art. 3. dub. 12. Artil. in verbo Campfor. nu. 4. eamque probant hac ratione, quia is non sustinet onera, nec pericula suscipit, & labores, nec facit impensas, ut facere solent negotiatores cambiorum.

Secunda sententia affirmat, eum tuta conscientia accipere posse totidem nummos æreos, quot dari consueverunt pro nummo aureo, vel argenteo, & quid amplius. Conrad. de contract. quæst. 99. conclus. 5. Maior in 4. dist. 15. quæst. 37. Siluester V. supra 4. q. 6. vers. 3. Angel. V. supra 1. num. 52. Rosel. eod. verb. 6. num. 6. Tabien. eod. verb. num. 1. Socus lib. 6. de iustit. quæst. 9. art. 1. Nauat. in Man. cap. 17. num. 288. Covar. in tract. de Veterum numisma. Collat. cap. 7. nu. 4. Mercatus de Cambiis cap. 2. Ioannes Baptista Lupus de V. sior. commen. 3. §. 2. num. 52. Id probant, quia priuatus homo, tamen officium negotiatoris non facit, obsequium tamen praestat, qui indiget permutatione pecuniae. Accedit, quia dando pecuniam auream, vel argentam pro ærea, meliorem, commodiorem, & vtiliorem pecuniam dat, quam accipiat. Præterea onus aliquod suscipit, & detrimentum, vel incommodum patitur: nequit enim tam facile asseruare, transferre, numerare pecuniam æream, quam auream, argentamve. Sed enim hæc duæ opiniones facile conciliari queunt. Nam auctores primæ sententiae solum docere voluerunt, priuatum hominem non posse tantumdem accipere, quantum potest negotiator; quia hic ex pluribus causis lucrum accipit ob plura, & maiora pericula, labores, & impensas.

Deinde lucrum aliquid accipit, tamquam pretium, & premium laboris, quem sustinet in officio obeundo. At vero priuatus homo solum potest lucrum exigere, vel ratione communis consuetudinis, vel ratione pecuniae pretiosioris, commodioris, & vtilioris, quam dat: vel ratione obsequij, quod praestat in pecuniis permutandis, in qua re onus, & labor suscipitur: nec enim id beneficij graus in alterum conferre compellitur, vel ratione eius, quod sua interest; quia vel se emolumento, vel commodo priuat, vel aliquo alio dano afficitur: nequit tamen accipere aliquid, ut premium officij, quod potest nummularius. Hinc est, ut merito possit Respublica, vel Princeps prohibere, ne priuati homines hoc officium praestent, & ne alij, quam ij, qui ad id muneris obeundi delignantur à Magistratibus, hoc officium exequantur.

Septimo quaeritur, An si priuatis hominibus publica auctoritate sit interdictum, ne hanc artem exerceant, lethali- ter delinquant, qui aliter fecerint: & lucrum, quod acceperint, restituere secundum conscientiam cogantur? Gabr. Sor. Covar. & Ioan. Bapt. Lupus locis supra citatis affirmant, eos lethali- ter peccare, quia legem nullam Respublicæ violam non seruant, & lucrum, quod inde perceperunt, restituere debere; quia prohibente lege, ne accipiant, lucrum capaces non sunt.

Vnum illud obici potest, si Titius prohibeatur frumentum vendere, & nihilominus vendit, sed iusto pretio, peccat quidem, quia iustæ legi non patet, sed nihil cogitur restituere, quia iustum tantum pretium accepit: ergo quamuis peccet, qui pecunias permutat, nihil tamen restituere debet, quia iustum lucrum recipit, velut si auream pecuniam cum ærea commutauerit. Respondeo item iuris non esse de frumento, ac aliis rebus venalibus, quod est de pecunia, quia tamen Princeps vetat, ne Titius frumentum vendat, frumentum tamen semper est eicæ aestimationis, & pretij. At vero cum Princeps edicit, ne quis præter Titium pecunias permutet, eo ipso si Caius pecunias permutauerit, debet eas permutare tantum, quanti aestimantur, ut sunt pretia rerum venalium; quia lege sua Princeps pecunias taxauit. Et cum prohibuit, ne quis, præter Titium, permutet, perinde est, ac si præcepit: Tanti pecuniae aestimantur, non pluri, nisi Titius eas permutet.

Octauo quaeritur, Vnde sit, ut negotiator cambiorum, tuta conscientia semper lucrari possit, siue auream pecuniam det, & æream accipiat, siue e contrario, det æream, & accipiat auream? Ratio dubitandi est, quia cum dat auream, & recipit æream, iure lucrum exigit, cum det pecuniam pretiosorem, commodiorem, & vtiliorem; ergo cum dat æream, & recipit auream, lucrum exigere non potest; quia plus emolumenti, & commodi ipse recipit, quam dat. Respondeo cum Gabriele, & Contado in locis, quæ supra retulimus, negotiatores semper posse, salua conscientia, lucrum accipere, quamuis non semper ex eisdem causis. Nam cum dat auream pecuniam, ut recipiant æream, plures causas habent exigendi, & accipiendi lucrum, quam cum dat æream, auream recepturi. Sed nihilominus semper ius habent accipiendi lucrum, ut sui officij premium, & pretium, propter pericula, labores, & impensas in officio præstando, deinde propter obsequium, & beneficium, quod in alterum conferunt. Nam qui dat auream pecuniam negotiatori, ut æream accipiat, ærea indiget, non aurea, ad merces minutas, & vitæ necessarias emendas. Vnde, ut docet Gabriel, nummularius cum dat auream, & recipit æream, exigit duos, aut tres nummos æreos: cum vero dat æream pecuniam, & recipit auream, recipit sibi vnum, aut duos nummos aureos.

Nono quaeritur, An cambium minutum sit contractus à mutuo, emptione, venditioneque, & permutatione distinctus? Ratio dubitandi est: nam videtur mutui rationem habere, quia hic, vel ille dat pecuniam vnius generis, ut accipiat in eodem loco pecuniam alterius generis. Respondeo, cambium minutum à mutuo omnino distingui.

Primo, quia in cambio dat pecuniam, recepturus aliam

saltem numero distinctum. Nam quemadmodum aliarum rerum permutatio sua natura non postulat, ut res ipsae, quae permutantur, specie differant, quia satis est, si numero distinguantur: equus enim cum equo commutatur, & ensis cum ensis: sic etiam cambij ratio non exigit, ut pecuniae, quae commutantur, genere, vel specie discrepent: nam sufficit, si tantum numero differant: aurea enim pecunia cum alia aurea permutatur: quia est pulchrior, rarior, ac proinde pretiosior: vel quia est antiquior, & propterea pluris estimatur, vel quia ex auro puriori constat. At verò mutuum sua natura non postulat, ut restituatur, pecunia genere, specie numerove distincta: Tu enim accepisti à me mutuos centum aureos ad tuos usus; verum quia illis uti voluisti, eisdem numero nummos mihi restituis.

Secundò, cambium minutum à mutuo differt: quia in mutuo est lapsus temporis, nemo enim aliquid mutuum accipit, ut illud statim restituat: ac verò cambium temporis lapsum minimè requirit; quia unus dat pecuniam, ut statim aliam recipiat, quamquam ex accidenti aliquando permutatio, temporis decursu perficitur.

Tertio, cambium mutui rationem non habet: quia lucrum ex mutuo licitum non est, ac ex cambio fas est aliquid lucri exigere. Ac immeritò sanè Conradus loco citato hanc rationem impugnat, ac si tantum probaret, in cambio non esse mutuum usurarium, cum reuera probet simpliciter non esse mutuum; quia numquam ex mutuo ius est lucrum accipiendi.

Quartò, quia mutuum non solum in pecunia consistit, sed etiam in aliis rebus, quae usu ipso statim consumuntur: ac verò cambium per se, & natura sua, solum in pecuniis est.

Præterea cambium minutum non est emptio, & venditio; quia una pecunia non datur, ut pretium alterius. Fateatur pecuniam emi, & vendi posse: nam redditus annuus, & debitum pecuniarium quod unus debet alteri, vendi, & emi solet. Item, pecunia, quae in naui periculose defertur, solet etiam vendi, & emi. Postremò, cambium minutum est vere, & proprie permutatio nummularum, non autem reru, quae à pecuniis distinguuntur.

Decimò quaeritur, Quibus modis in cambio minuto peccetur? Respondeo, hisce modis, cum pecunia v. g. adulterina datur, hoc est, ficta, vel quae non est usu recepta, vel quae publica est auctoritate reprobata, vel quae est dolose diminuta, vel colore tincta, ut alia appareat, quam sit. Præterea cum plus lucri exigitur, quam par, & æquum est: & qui pecunias adulterinas dant, vel permutando, vel soluendo, vel emendo, restituere debent, & supplere pretium legitimum, & iustum. Iure civili, crimine falsi condemnantur hi, qui nummos aureos partim falsos, partim tinxerint, vel fixerint: quod si liberi sint, ad bestias damnantur; si serui, summo supplicio afficiuntur. *L. Quicumque. ff. Ad legem Corneliam, de falsis*, & qui in aurum vitij quid addiderint; quive argenteos nummos adulterinos confecerint, falsi crimine tenentur. *L. Lege Cornelia. ff. eodem titul.* pena afficitur is, qui cum prohibere tale quid possit, non prohibuit: & eadem lege cauetur, ne quis nummos stanneos, plumbeosve emere, vel vendere dolo malo audeat.

Quid, si Titius Verbi gratia per ignorantiam tales ei soluti sunt, tunc conscientia poterit alteri dare emendo, vel permutando, vel soluendo debitum? Respondeo, minime, quia est vitiosa moneta, & sibi imputet, qui talem accepit. Nec potest alium ipse decipere, quamvis fuerit ipse deceptus.

Vndecimò quaeritur, Quid sit dicendum, quando Titius Verbi gratia dat Caio suo economo, vel procuratori pecunias aureas, vel argenteas, quibus emat res ad vitæ usus necessarias, vel ut impendat in usus certæ fabricæ, vel ut soluat stipendia operariis, & deinde Caius permutat eas pecunias cum aereis, & lucrum solutum accipit, Caiusne id lucri iure sibi retinebit?

Ratio dubitandi est, quia Caius non suam, sed domini pecuniam permutat, ergo lucrum non sibi, sed domino

acquiritur? Respondeo tuta Caius conscientia sibi lucrum eiusmodi retinere, dummodo non sit lege interdictum: prius hominibus ex minuto cambio lucrum accipere: quia est lucrum industriae, & operæ, & laboris: eâ conditione tamen ut Caius nullo damno Titium afficiat: velut, si accepit pecuniam auream, vel argenteam creditoribus reddendam, quibus talem pecuniam Titius dominus debebat. Item, si accepit nummos aureos, vel argenteos ad merces, siue quaslibet res alias emendas, qui si eos nummos venditoribus dedisset, res commodiores, & utiliores accepisset, vel minoris emisset: tunc enim in his casibus damno dominus afficitur, quod Caius restitui compellitur.

Quæres, Quid dicendum, cum venditor res suas pluris vendiderit; quia pretium accipit in pecuniis minutis. Item, si emptor res emerit minoris, quam valeant, quia pretium soluit in aureis, vel argenteis pecuniis? Respondeo, in his fraudem fieri, si emptores venditoribus decipiantur iure, vel in seipsum, vel necessitate permoti, secus non item. Nec enim fraus ulla est, si mercator sciens, quia ei solvantur pecuniae aereæ, commodiores merces det, vel pretium minuat. Deinde, si pretium augeat, dummodo iustum pretium summum non excedat, quia ei reddantur pecuniae aereæ, & minutæ.

De Cambio litteris fieri solito, quando nummularius pecunias recipit, ut in alio loco soluat.

CAPVT V.

CAMBIVM per litteras tripliciter fieri solet. Aut enim nummularius pecunias alicuius recipit, eas alibi soluturus: Aut dat alicui pecunias, eas in alio loco recepturus: Aut denique dat, siue recipit pecunias ad numdinas inter mercatores fieri solitas: de quorum singulis casibus modis differemus.

De primo cambij genere agunt, qui sequuntur Auctores, Sanctus Antoninus 2. parti. tit. 1. cap. 48. Rosella *vsura* 6. num. 7. Angelus *vsura* 1. num. 52. Siluester *vsura* 4. quest. 8. Tabien. *eodem verb. vsura* 15. num. 2. Conradus *de contractibus quest.* 99. *post conclusionem, versicul. ex prædictis sequuntur.* Caiet. in *opusc. tom. 2. tract. 7. cap. 6. & 7. & 8.* Sotus *lib. 6. de iustitia quest. 10. artic. 1. & quest. 11. art. 1. quest. 12. artic. 1. & 2.* Nauarrus in *Manuali cap. 17. num. 284. & 289. & 290.* Armilla *verbo Campsor, num. 3.* Ioannes Baptista Lupus *tract. de vsur. comment. 3. §. 2. num. 58. & 59.*

Primò quaeritur, An huiusmodi cambium sit mutuum vere, & proprie? Ratio dubitandi est, quia is, qui dat pecunias nummulario, eas in alio loco recepturus, dat pecunias, uti eas ad tempus recipiat, translatò ad illum dominio. Nummularius siquidem, in omnem euentum, debet illam pecuniam solvere, ac proinde cum suo penulo suscipit, eamque pecuniam potest in usus, quos voluerit, impendere: quæ omnia mutuo conueniunt. Communiter sentiunt omnes, hoc cambium non esse mutuum ex parte nummularij, si enim pecunias non dat, sed recipit. Solum ergo dubitatur, An mutuum sit, ex parte eius qui nummulario pecunias dat. Sed reuera mutuum non est, quia in hoc cambio interuenit temporis lapsus, sed ex accidenti solum, quia litteras necessariò ad alium iocum mittuntur, ut ipsarum fide, in eo fiat pecuniarum solutio: ac id, cambij natura non postulat, quia posset pecunia nummulario dari, ut statim absque ulla littera alias reciperet, ut in cambio minuto contingit: ac mutuum sine aliquo temporis casu fieri nequit.

Accedit, quod in hoc cambio necessariò pecuniarum diuersitas in genere, vel specie, aut saltem numero requiritur: quod

quod mutui natura, & ratio non postulat: est igitur hoc cambium verè, & propriè permutatio pecunie presentis cum ea, quæ loco abest. Titius enim habet Romæ centum aureos, & quia est Lugdunum iturus ad negotiandum, ac nè eos aureos periculis, laboribus, & impensis subiciat, dat Romæ Cato nummulario, ut ei soluat Lugduni. Vnde ad arguendum respondeo, non semper esse mutuum, quoties pecunia datur, & accipitur, & restituitur: hoc enim fieri potest & vi mutui, & permutacionis, & venditionis & emptionis, quia pecunia horum trium contractuum potest esse materia. Nec impedit, si nummularius pecunia sibi datæ dominium sibi acquirit, quia vi permutacionis, non mutui acquirit, sicut etiam potest pecunia in dominium alienius transire vi emptionis, & venditionis, non mutui.

Secundò quaeritur, An in hoc cambio, præter permutacionem, sit etiam admixtus alius contractus? Sunt qui affirmant, ut constat ex Siluest. *Vsur. 4. qu. 8. vers. 1. c. 2.* esse admixtum contractum locationis: quia nummularius locat operam suam ad deportandam, & transferendam pecuniam, quam in vno loco recipit ad alium locum. Nec refert, inquirunt, quod pecuniam suo periculo deferat, quia huiusmodi periculum subit non vi locationis, sed permutacionis.

Verùm aliorum iudicio, hoc cambium verè, & propriè est permutatio, nullo alio contractu admixto. Titius enim, qui pecunias nummulario dat, eas presentes cum absentibus commutat; quemadmodum si tu commutasses frumentum, vel librum, quem Romæ habes, cum alio frumento, vel libro, quem Florentiæ Titius possidet. Nec est hic locatio, quoniam res locata redditur eadem numero: & hoc cambium genus sua natura habet, ut vna pecunia deat, & alia reddatur. Sed hoc argumentum nullam vim habere videtur, quia nummularius non locat pecuniam, sed personæ suæ operam, qua pecuniam sibi datam in vno loco, deportat, & transfert ad eum locum, ubi est eam soluturus.

Tertiò quaeritur, Quibus de causis nummularius ex hoc cambio semper lucrum accipiat? Ratio dubitandi est, quoniam aliquando recipit nummos aureos, aliquando etiam pecuniam plus aestimatum, & soluit aliam pecuniam, quæ minus valet in eo loco, in quo soluit. Respondeo, tribus potissimum causis nummularium semper aliquid rata conscientia lucrari. Primo, ratione obsequij, quod alteri præstat, fungitur enim officio illius, qui tunc pecuniam hinc aliò deferret, ubi tunc indiget. Ita Sotus de *Iustit. c. i. q. 10. ar. 1. Medi. De vel. per. vsur. in arq. q. 15. ad finem. Contrad. de contr. 4. 99. concl. 2.* Secundò, ratione periculorum, laborum, & impensarum, hæc enim suscipit, sustinet, & facit nummularius, ut in alio loco pecuniam soluat. S. Anton. 2. *part. tit. 1. c. 7. §. 45. Ang. in verb. Vsur. 1. num. 53. Sil. Vsur. 4. qu. 8. Artil. in verb. Campsor. nu. 3.* Tertiò ratione publici officij, quod facit in gratiam, & utilitatem maiorum, ac proinde congruit, asseruat, & parat pecunias, & famulos, & ministros conducit, ergo merito lucri aliquid accipiat tanquam sui laboris, & operæ præmium. Ita Sot. *Medi. Angel. Siluest. & alij loci supra citatis.* Atque hæc quidem causæ, ex parte nummularij semper existunt, alia verò causæ non semper, quoniam ipse aliquando recipit pretiosiores, & commodiores, & viliores pecunias, quam soluat; aliquando recipit pecuniam maioris pretij, & soluit eam, quæ minoris aestimatur, aliquando verò è contrario.

Obiicit, sæpe nummularium nulla pericula suscipere, nec labores perferre, nec impensas facere, quia in eo loco, ubi soluit, fratrem, vel filium, vel familiam, vel procuratorem, vel socium, & familiarum habet, qui pro ipso soluit, ad quem litteræ mittuntur absque labore, periculo, & impensis. Respondeo, id ex accedenti contingere: nam res ipsa per se iis incommodis subicitur, præsertim cum nummularius suam industriam, curam, & diligentiam hæc incommoda deuenit. Ex his intelligitur, lucrum, quod nummulario datur in hoc cambio, nec esse usurarium, nec iniquum. Non primum, quia nummularius pecunias non dat, sed recipit, ergo ex mutuo lucri non acquiritur: eo verò, qui dat pecunias nummulario, usurarum peccatum non est; quia ipse lucrum non accipit, sed dat

nummulario. Non secundum; quia nummularius lucrum accipit, quantum est vel lege, vel communi aestimatione taxatum. Hinc etiam perspicuum est, quare hoc cambium omnes Auctores, ut iustum approbaverint: quia reuera nummularius lucrum meretur, eò quod pecunias sibi datas litteris hinc aliò deportat. Vnde hoc cambium genus multi vocant cambium traiectionis, sive translatum.

Quartò quaeritur, Quæ sit huius cambij formula, quæ nummularij uti consueverunt? Respondeo, hæc esse: exempli gratia, Titius indiget centum aureis Lugduni, dat hic Romæ Cato nummulario, ut soluat ipsi totidem Lugduni, vnde Cato scribit litteras Seiò Lugduni commoranti, in quibus scribit in hunc modum. Hicce primis litteris visis & perceptis, soluas Titio, vel Iulio eius filio, vel procuratori centum aureos; quia hic Romæ ab eo totidem accipi: & subscribit diem, mensem, & annum. Diei (hicce primis litteris) quia solent binæ litteræ mitti, ut si forte primæ perierint, secundæ perveniant ad Deum, (litteris visis) quia visis, & more, vel ex pacto solutio pecuniæ fit intra octo, decem, quindecim, vel viginti dies, qui computantur à die, quo litteræ recipiuntur, & ratæ, & acceptæ habentur, idque spatium temporis conceditur, ut is, qui est soluturus pecunias, paret eas; quod si non habet, quarat, & aliunde accipiat. Aliquando tamen solutio fieri debet statim atque litteræ pervenerint ad eum, qui est pecunias soluturus, videlicet intra tertium, vel quartum diem, ex quo litteræ sunt datæ ei, qui est soluturus, & eas ratas, & acceptas habuit.

Quintò quaeritur, Quæ ratione in hoc cambio prædicto servetur æquitas, & iustitia? Ratio dubitandi est, quia sæpe contingit, ut pecunia in loco, ubi datur nummulario, plus, aut minoris aestimetur, quam in loco, ubi nummularius soluit: ergo non servatur æquitas. Nam aut plus nummularius recipit, quam reddit, aut minus recipit, quam soluat: & tamè in permutacione servari æquitas debet inter datum, & acceptum. Rursus si pecunia, ubi datur nummulario, nec plus, nec minus valet, quam in loco, ubi soluit, non elucet æquitas; quia minoris aestimationis, & pretij est pecunia, quæ loco abest, quam quæ adest, ergo pecunia, quam nummularius soluit, minus valet, quam pecunia, quam recipit. Hanc quaestionem postea diluemus loco commodiore, scilicet, *e. 32. q. 1. in hoc lib.*

Sextò quaeritur, An quando huiusmodi cambium fit in diversis eiusdem regni, vel provincie locis, nummularius lucrum possit exigere? Sot. *lib. 6. de Iustit. q. 10. ar. 1. ad fin. sic ait.* [Adde, quod pecuniæ transmissio esse debet non ad quemcumque proximum locum, ut si à Metina vsque ad alteram Metinam, vel Toletum pecunia transmittatur, vel transmitti fingatur: nam transmissio, quæ fit intra regnum, nõ est pretio digna, sed expectati temporis palliatio.] Idemque apertius tradit *qu. 13. ar. 1. concl. 2.* Idipsum quoque docet Ioan. Bapt. Lupus *tract. de Vsur. commen. 3. §. 2. nu. 32.* & Nauarr. *in Man. cap. 17. num. 233. ait.* [Adde nunc quartò esse necessarium, ut locus, in quo est solvenda pecunia; longè distet à loco, in quo datur litteræ: alioquin esset cambium de tempore ad tempus, quod licet, & non de loco ad locum, quod non licet.] Sic ille. Ratio eorum est, quia si in locis proximis, vel sunt eiusdem regni, vel provincie loca, cambium fit, nummularius nullum, vel saltem exiguum periculum suscipit, vel laborem, nec facit impensas, ergo lucrari iure nõ potest. Cæterum hoc solum probat, lucrari non posse tantundem, quantum lucrari solet, eò in loco longè distanti, & remoto pecunia soluitur. Accedit quod ex cambio minuto, ubi nummularius pecunias in eodem loco soluit, in quo accipit, fas est illi lucrum exigere: ergo potiore iure potest, ubi est aliqua loci distantia. Postremo, extra dubitationem est, nummularium alteri in hoc obsequium præstare nam illius pecunias deportat, & transfert ad alium locum, quamuis proximum. Deinde officium vile Reipubl. facit in conquiritendis, parandis, & asseruendis pecuniis ad cambium. Denique idem Sot. *quest. 13. ar. 11. conclu. 1. fatetur,* ius esse nummulario aliquid lucri ex hoc cambio petere. Quare præ-

dicti Doctores solum negant, cum cambia sunt inter loca vicina, licitum esse tantum lucrum, quantum ex cambiis, que sunt inter loca distantia: non inficiantur, aliunde licitum esse, vel minus lucrum, vel æquale ratione lucri cessantis, vel damni emergentis.

Septimò queritur, An privato homini, qui nummularij officio non fungitur, liceat ex tali cambio lucrum exigere? Respondent quidam cum *Sot lib. 6. de Iust. qu. 10. art. 1.* tuta conscientia posse exigere, nisi fuerit lege humana interdictum, nec quis, præter nummularios pecunias alicubi recipiat, ut alibi soluat. Ratio, inquit, huius est: quia qui recipit in vno loco pecunias soluendas in alio, eo ipso alteri inferuit: quia periculo, labore, & impensis aliò deportaret atque transferret: ergo sui laboris, & operæ stipendium meretur. Sed certè privatis hominibus non licet tantum lucrum accipere, quantum accipiunt nummularij: quia hi accipiunt multis de causis ratione sui muneris, & officij, quo in Republica funguntur.

Sed quid dicendum, si mihi opus esset pecuniam meam ex Hispania Romam invehere, & Titius à me peteret eam pecuniam Toleti in Hispania, eo pacto, ut eam mihi Romæ soluat, ubi ego eam indigeo, & quo eam aliqui etiam deportaturus: Queritur enim, an Titius, qui eam pecuniam recipit Toleti, ubi indiget, possit à me lucrum exigere? Respondet Sotus, posse quia reuera nummularij officium facit, importat enim, & transfert meam pecuniam ex Hispania Romam, ac proinde pericula, & labores suscipit, quævis ex accidenti, sine periculo & labore soluat Romæ, ubi fratrem, vel filium, famulum, vel socium habet, qui pro eo soluat. Sed ut dixi, non potest tantum lucrum accipere, quantum nummularius.

De Cambio litteris fieri solito, quando nummularius primum dat pecunias, ut eas in alio loco recipiat.

CAPUT VI.

HOc cambij genus non est tam antiquum, quam id, de quo hæcenus, eiusque formula talis est: Titius nummularius dat Caio Romæ centum aureos, quibus indiget ipse Caius, qui deinde litteras scribit ad procuratorem suum Lugduni commemorantem, in hæc verba: Hisce primis litteris cambiij visis, & perlectis solus Scio procuratori Titij centum aureos, quia hic Romæ totidem à Titio accepi: & subscribit diem, mensem, & annum. Has litteras Caius Titio nummulario tradit, ut ipse eas Lugdunum mittat, ut eorum fide, & auctoritate, procurator ipsius Titij exigat Lugduni pecunias à procuratore Caij.

Primò queritur, An hoc cambium mutui ratione habeat? Gofse. Host. & alij in *cap. 16. Et in c. In civitate, de Vfur.* dicunt esse mutuum, quia nummularius non exportat, & transfert pecuniam Caij Lugdunum: dat enim Romæ pecuniam Caio, non recipit: eo ipso igitur dat mutuam eiusmodi pecuniam, quia obligat sibi Caio, ut soluat Lugduni, & Caius in omnem euentum soluere cogitur, ac proinde pecunie sibi Romæ data dominium acquirit. At Caiet. in *Opus. to. 2. tract. 7. cap. 7.* docet, non esse in hoc cambio mutuum: idem etiam tradiderunt Ang. *Vsur. 2. nu. 34. Sil. Vsur. 4. q. 9. R. o. sel. eod. verb. 6. nu. 7. Tabien. eod. verb. 15. §. 3. Sot. lib. 6. de Iust. qu. 10. art. 1. Nauat. in Man. c. 17. nu. 289. Fabian. in tract. de cambiis, par. 2. cap. 5. Et 6.* quæ sententia est multò verior, quia tale cambium sua natura non postulat vilius temporis lapsus, sed ex accidenti solum, quia in alio loco pecuniam solvunt, quæ si hic Romæ adessent, protinus redderentur. Accedit, quod mutuum potest idem numero restitui: at in tali cambio solvitur pecunia genere, vel specie, vel saltè numero diversa.

Secundò queritur, Ad quodnam genus contractus sit hæc species cambiij reuocanda? Caiet. in suo tractat. de cambiis, c. 6. Et 7. *Sil. Vsur. 4. q. 9. Fabian. de Cambiis par. 2. c. 5. Et 6.* affirmant, cambium hoc reuocari ad venditionem, nummu-

larius enim Titius nummos aureos præsentis Caio dat, & tradit tamquam pretium, quo emit nummos absentes ipsius Caij, & Lugduni sibi soluendos: putant enim non esse in hoc cambio permutationem vnius pecunie cum alia: quia rei præsentis, & rei certæ cum futura, & incertæ, verè & propriè permutatio non est. *secundum Gloss. in Lt. C. De rer. permutat. Et secundum Bart. in l. Quoniam, C. eod. tit.* Sotus tamen *lib. 6. de Iust. quæst. 10. art. 1.* vult in hoc cambio nummularium non deserre ex vrb. Roma Lugdunum viliam pecuniam Caij, quia ab eo nummos non recipit, sed aliunde huc Romam pecunias invehere, quas Caio dat, ac proinde, sicut in superiori cambiij genere nummularius pecuniam ex loco, in quo recipit, alio exportat, & transfert, sic in hoc genere cambiij pecuniam, quam dat, importat aliunde in locum, ubi dat. Sed difficile sanè hoc intelligitur, vel explicatur, quia nummularius, nec suam, nec alterius pecuniam huc importat. Alij verò dicunt, hoc genus cambiij esse contractum innominatum, videlicet, Do, vt des: quoniam nummularius dat centum Romæ, ut totidem recipiat Lugduni. Cæterùm, meo iudicio, non est cur negetur, tale cambium esse verè, & propriè permutationem, quia Titius suam pecuniam præsentem cum absente pecunia Caij commutat.

Obiicies, permutatio non est rei præsentis, & certæ cum futura, & incertæ, ut testantur *Gloss. Barr. Baldus loci supra citatis*, ac præsentem pecuniam potest emi, vel vendi pecunia, quæ longè abest, vel quæ est incertæ: nam futuri fructus dubij, & incerti, pecunia præsentem vendi, & emi solent. Respondet, non permutari hoc genere cambiij pecuniam præsentem cum futura, vel cum incertæ, sed cum pecunia certæ, & quæ in rerum natura consistit, in loco tamen distant, & remoto: quemadmodum potes tu commutare librum, quem Romæ habes, cum libro, quem Titius Florentiæ possidet. Nec cogimur allerere cum Soto, in hoc genere cambiij, etià nummularium pecuniam deportare, videlicet aliunde huc, ubi eam dat: suam enim pecuniam Caio dat hic Romæ, & nullos Caij nummos deserre, vel transfert. Permutat igitur solum suam pecuniam cum pecunia, quam Lugduni Caius habet actu, vel potestate, quia eam Lugduni soluere potest, quoniam ubi eam habet, vel saltè ex alio potest quætere, petere, & accipere.

Tertiò queritur, Quibus ex causis nummularius ex hoc cambio lucrum accipiat? Qui hoc cambium ad mutuum referunt, cum negant posse lucrum exigere, nisi ratione eius, quod sua interest, puta, ratione lucri cessantis: nam suas omnes pecunias nummularius habet negotiationi expectans. Unde quia mutua dat centum Caio, lucrari desinit: ergo iure potest duo, tria, quatuorve exigere. Sed certè hæc causa legitima esse nequit, quia nummularius suas pecunias in hanc, & non in aliam negotiationem confert: ergo nullum lucrum, quod ex alia negotiatione erat comparaturus, perdit.

Caietanus verò, Si. uester, Fabianus, & alij, dicentes nummularium suam præsentem pecuniam dare, & tradere Caio tamquam pretium, quo emit, pecuniam sibi Lugduni soluendam, volunt cum posse lucrum accipere, quia pecunia præsentis plus æstimatur, quam pecunia loco distant. Sotus verò putat, ideo esse lucrum licitum, quia nummularius aliunde pecuniam huc importat, ubi eam dat, quæ propter ratione huius obsequij, quo alteri inferuit, lucrum meretur. Sed etiam multis de causis licitè lucrum exigit. Primò, quia permutat pecuniam præsentem cum pecunia remota, quæ sine periculis, labore, & impensis, huc, ubi eam permutat, nequit transferri.

Deinde, ratione officij, quo fungitur, congerendo, apparando, & allervando pecunias in gratiam aliorum. Postremò, ratione obsequij, & beneficij, quod in alterum conferret: habet enim pecunias paratas, vt illas det indigenti. Quare quamvis pecuniam solutionem ad tempus expectet, lucrum tamen non accipit ratione solutionis ad tempus dilatæ.

Ex his liquido constat, vnde sit, vt aliqui hoc cambium, sicutum appellent: putant enim esse mutuum, ac proinde lucrum, & fructum non posse reddere. Conradus, & Medina

mixtum cambium appellant, ideo scilicet, quia sint duo contractus coniuncti, puta, mutuum, & permutatio: mutuum quidem, quia is, qui à nummulario pecuniam accipit, eius dominium acquiruntam suo periculo suscipit, & in omnem euentum restituere cogitur. Permutationem verò: quia verè & propriè nummularius pecuniam suam præsentem cum pecunia distantem permutat. Vnde nummularius, inquit, lucrum nõ mutui, sed permutationis vi accipit: quemadmodum si tu mihi commodares librum tuum, vt tibi eum alio in loco redderem, sed permutatum cum alio libro meo tantidem æstimatum, quem alio in loco habeo, esset commodatum cum permutatione coniunctum. Commodatum quidem, quia das mihi librum, quem sum tibi redditurus, vel saltem pretium eius: permutationem verò, quia pactum est, vt alium librum tibi restituum tantumdem valentem: & quia sum redditurus, non vbi tu mihi librum commodasti, sed alibi: ideo potes à me lucrum exigere.

Quartò quaeritur, An etiam ex hoc cambio lucrum sit licitum, quando fit in diuersis eiusdem regni, & prouinciæ locis? Sotus, Io. Bapt. Lupus, & Franc. Garzia locis superiori cap. memoratis, negant esse licitum lucrum. Attamen aliud ferendum est, per se quidem veritum non esse, sed nihilominus legibus, vel statutis humanis prohiberi posse. Ceterum nullo iure permittitur, vt tantum lucri exigatur, quantum ex cambio, quod fit in variis diuersorum regnorum, & prouinciarum locis; quia maiora, & plura possunt esse pericula, labores, & impensæ, ob maiorem locorum distantiam.

Quintò quaeritur, An etiam liceat priuato homini, qui nummularij officium non facit, lucrum ex hoc cambio percipere? Respondet Sotus, nisi sit humanis legibus interdicatur, licitum esse: sed non ei tantum lucri, quantum nummulario publico permittitur. Ratio vtriusque est: quia pecuniam præsentem cum absentem commutat, cum tamen absentis minoris sit æstimationis, & alia pericula, & labores non suscipit, nec impensas facit, quas nummularius à Magistratu constitutus, vel publico officio functus.

Quo modo ex cambio, quod litteris fit, liceat lucrum exigere, quando pecunia, quæ alibi datur, plus minusve valet, quam vbi ea recipitur.

CAPVT VII.

DVBIÆ quaestio est, Quâ ratione nummularius lucrum accipiat, siue det, siue recipiat pecunias, quando reuera pecunia, quæ V. g. Romæ datur, vel recipitur, plus, minorisve æstimatur, quam in eo loco, vbi soluitur? Et ratio dubitandi est, quia in permutatione necesse est, vt æquitas seruetur, vt videlicet, res quæ permutantur, sint pretio, & æstimatione pares: alioquin opus erit, vt vnus permutantium suppleat, quod deest in altera re, ad damnum alterius compensandum. At si Titius nummularius Romæ dat pecuniam minoris æstimationis, inde fit, vt det minus, quam sit alibi recepturus, ergo æquitatem nõ seruat.

Deinde si, cum recipit pecuniam, vt in alio loco soluat, plus æstimatur in eo loco, in quo recipit, tunc plus recipit, quam soluit, ergo non est æqua permutatio. Præterea Titius (gratia exempli) nummularius dat Caio pecuniam Toleti in Hispania, eam vel in Belgio, vel Romæ recepturus: & quia Toleti minoris æstimatur, vbi maior est copia pecuniarum, lucrum exigit: quo modo igitur, quando Toleti recipit, non dat pecunias, exigit etiam lucrum? ita enim eadem est via eademque locorum longinquitas inter Toletanam, & Romanam urbem? Ergo si licitum est lucrum, quando dat Toleti pecunias, recepturus Romæ, licitum non erit, quando dat Romæ recepturus Toleti.

Instit. Moral. Pars 3.

Postremò, manifesta iniustitia, & iniquitas esset, si quis vilius aurum cum pretiosiori commutaret, aut si triticum deterius daret, melius recepturus, Sotus lib. 6. de iustitia, quæst. 12. artic. 1. docet, fas non esse nummulario lucrum exigere præcisè ratione cambij, quando minus dat, quam recipiat, aut plus recipit quam det, & artic. 2. ad finem. vers. ex quo efficitur tandem, condemnare, vel certe tanquam in dubio relinquere videtur, quod nummularij facere consueverunt lucrum exigentes; siue dent pecunias Romæ Toleti soluendas; siue è contrario, Toleti dent recepturi Romæ.

Idem quoque docere videtur Angelus V. supra i. num. 54. Rosella V. supra 6. num. 6. & 7. Siluester V. supra 4. quæst. 9. Tabien. V. supra 15. num. 13. idque etiam ipsa ratione concludi videtur. Nam si mutuum daret monetam nunc, vt eam alio tempore reciperes, quando certò credis plus valituram, vsuræ peccatum admitteres. Vsuræ itidem delictum esset, si certam frumenti mensuram nunc mutuum alteri traderes, vt tibi redderet alio tempore, in quo certò, vel probabiliter nosti plus æstimandam, vel maiorem esse futuram.

At ceteri Auctores Caietanus, Medina, Conradus, & Nauarrus de hac re nihil dubitant: nec meo iudicio dubitandum videtur: quia ipsi nummularij huiusmodi inæqualitatis pecuniæ nullam rationem habent, & tamen sciunt pecuniam hic minus, plusve valere, quam alibi. Et hoc probatur principali exemplo. Nam si, verbi gratia, in Sicilia centum tritici modios permutares cum totidem modijs tritici tibi in Hispania reddendi, quia esset permutatio, & tamen in Hispania plus triticum æstimatur. Sed huius ratio non habetur; quia tu in Hispania indiges tritico, vt tuos filios ibi sustentas, & ille alibi indiget tritico in Sicilia; vbi commoratur, & triticum cum tritico commutatur: & sicut tu periculo tuo, labore, & impensis esses in Hispaniam triticum deportaturus, sic alius in Siciliam non sine periculis, laboribus, & impensis triticum inueheret, & transferret. Pati ratione, tu, cum Florentinus sis, Romæ commotatus, vbi tritico indiges, & alius citius Romanus Florentiam filium suum mittit, commutat certos tritici modios quos habes, & das Florentiæ; cum totidem modijs tritici, quos recipis Romæ, quamuis Romæ triticum plus vendatur. His accedit, quod lucrum nummularius exigit diuersis ex causis, aliquando pluribus, aliquando paucioribus: quod patet, si per dicta duo cambiorum genera discutamus.

In primis enim, cum nummularius recipit pecunias, soluit eas in alio loco, vbi minoris æstimantur, lucrum accipit; quia quauis recipit plus, quàm sit soluturus alibi: attamen suo periculo, labore, & impensis pecunia alterius ex vno loco in alium deportat, & transferret, ergo lucrum meretur. Præterea obsequium alteri præstat in deferenda pecunia ad eum locum, vbi illa minus indiget. Obsequium iudem Reipublicæ vtile facit, eo acceruando, & alleruando pecunias ad cambiam.

Secundò, Quando nummularius è contrario dat alteri pecunias; recepturus eas in alio loco, vbi plus æstimantur, tamen minus dat, quam alibi sit recepturus, lucrum tamen accipit, non quidem quia tunc alterius pecunias alio deportat; sed quia ei in dandis pecuniis; vbi ille indiget, ipse inseruit, & quia suam operam, & industria posit in eo officio obeundo; & quia suam pecuniam præsentem vendit; vel permutat recepturus aliam longè distantem. Ex quo fit, vt diuersis ex causis lucretur nummularius, quando alteri pecunias recipit soluturus alibi; & quando pecunias dat in vno loco, recepturus in alio.

Ex his patet responsio ad argumenta Soti. Nam nummularius, siue det pecunias soluendas sibi alibi, siue recipiat soluturus in alio loco, lucretur semper ille; quia dat, permutat, vel vendit suos nummos præsentem cum absentibus alio loco remoto, qui eo ipso minoris æstimantur. Cum verò recipit soluturus alibi, deportat alterius pecuniam alio

com suo periculo, labore, & impensis. Secus verò est, cum moneta vna cum alia in eodem loco permutatur, & ibi redditur vna, vbi altera accepta fuit.

Deinde, quamvis nummularius nihil lucraretur ex primo cambio, quo dat pecunias Romæ sibi soluendas in Hispania, vbi minoris æstimantur: nihilominus ideo dat Romæ, vt sibi in Hispania reddantur, quia sperat se lucraturum ex secundo cambio, quo per ministrum suum, vel procuratorem dabit pecunias in Hispania, vt sibi extra Hispaniam soluantur, vbi pluris æstimantur.

Secundò queritur, Quid dicendum sit, quando Titius dat Caio monetam, recepturam eam alio tempore, in quo pluri est valitura, vel è contrario, quâdo Titius recipit monetam, in alio tempore soluturus eam, in quo minoris æstimabitur: quod est querere. Quando quis pecuniam auream, argenteam, vne mutuum alteri dat, & interim publica Principis, vel R. cipub. auctoritate æstimatio pecuniæ variatur, ita vt maior, minorve sit, si ei alterius generis moneta reddatur, an exigere eam possit secundum æstimatorem, quam habet tempore, quo soluitur; an verò secundum eam, quam habebat eo tempore, quo mutua data est?

De hac quaestione Sotus lib. 6. de Iustitia, quæst. 1. artic. 2. vers. Sequeretur inquam ex his. Et quæst. 12. art. 1. conclus. 2. Siluester verb. Vsuræ 1. quæst. 14. Et 15. Ang. Vsuræ 1. q. 36. Rosella eod. verb. 1. nu. 65. Philiatech. de officio Sacerd. lib. 3. c. 6. vers. Quod si in dando.

Dux sunt opiniones. Prima est asserentium esse soluendam eam monetam secundum æstimatorem, quam habet in tempore, quo soluitur. Ita Bart. Iacobus, & Odofredus in l. Paulus. ff. De solutioni. Iason in l. Mutuum. ff. Si cert. petat. de reb. cred. Abbas in cap. Quanto, de iureiur. and. num. 12. & Io. Andr. Hostiens. Specul. in eod. cap. Quanto. atque hæc est communis sententia vtriusque iuris consultorum, & ita Angel. Rosell. & Siluest. locis superius allegatis. Ratio eorum est, quia in cæteris rebus mutuis datis, quæ consistunt in pōdere, & mensura, solutio fieri debet secundum æstimatorem, quam res habet tempore solutionis, ergo eadem ratione est moneta soluenda.

Deinde satis est in mutuo, si reddatur res æquæ bona in substantia, quantitate, & qualitate, & reliquis, quæ super rei ipsi intrinsecæ: ergo etiam sufficit, si reddatur pecunia æquæ, V. g. si non sit adulterina, diminuta, ficta, reprobata, ac proinde necesse non est, vt tantidem æstimetur, quanti æstimabatur cum mutua data est: æstimatio enim extrinsecus pecuniæ conuenit, siquidem ea pro arbitratu Reipublicæ, vel Principis variatur.

Secunda est sententia, monetam esse reddendam secundum priorem æstimatorem, quam habebat tempore, quo est mutuo accepta. Eam probant sententiam Cynus, & cæteri iuris prudentiæ Doctores in l. In minorum. C. In quibus causis in integ. restitui non est necessaria, eandem probat Sotus in eo loco, quem protulit, cæ ratione adductus: quia in moneta se habet æstimatio, vt forma, & substantia rei, non tamen in cæteris rebus, quæ mutuo dantur, in quibus æstimatio extrinsecæ est.

Hæc quaestio locum non habet, quando moneta eiusdem generis soluitur: quare tota in eo versatur, An quando soluitur alterius generis moneta, solui debeat secundum priorem æstimatorem, an secundum eam, quam habet tempore, quo soluitur. Et dicendum mihi videtur, soluendam esse eiusmodi monetam secundum eam æstimatorem, quam habet tempore solutionis, vt vult prima sententia: nam idem iuris est de moneta, quod de cæteris rebus, quæ mutuo dantur, & in pondere, ac mensura consistunt. Item, si ego tibi mutuum dem vnum aureum, qui valet vndecim iulios Italicos, siue regales argenteos Hispanicos, & tempore solutionis duodecim æstimantur, necesse est, vt mihi reddas duodecim iulios, siue regales. Nam si ego velim acquirere vnum nummum aureum, illum comparare nequibo, si tantum mihi reddas vndecim iulios, siue regales: ergo soluendi sunt mihi duodecim, vt illos cum vno aureo commutem.

Quo fit, vt quotiescumque mutua data est pecunia aurea, vel argentea eo pacto, vt aurea, vel argentea reddatur, si soluitur aurea, & minuta, eò quòd alterius generis monetam soluere mutuatarius non possit, reddere debeat secundum æstimatorem, quam habet tempore solutionis.

Querens, an qui habet pecuniam auream, vel argenteam, cuius æstimatorem probabiliter credit Principis, vel Reipublice auctoritate minuendam, possit alteri mutuum dare eo pacto, vt sibi reddatur secundum eam æstimatorem, quam habet, cum eam pecuniam dat: Respondeo cum Angelo Vsuræ 1. num. 76. & Siluestro Vsuræ 1. quæst. 15. & Armilla eod. verbo num. 20. posse citra vlam vsuram dari, quando is, cui dat, vult eam in suos vsus impendere, atque eam eius æstimatio minuat; quia tunc is, qui dat, nullum lucrum acquirit, siquidem dat pecuniam secundum æstimatorem, quam habet, solum verò dampnum deuitat. Quemadmodum liberum mihi est decem aureos alteri mutuos dare, quos timeo probabiliter apud me perituros, nõ apud eum, cui do: & fas mihi est vendere rem, quam existimo, si penes me retineam, interituras, non autem si emptor habet.

Deinde queri possit, An citra vsuram Titius mutuum tunc det monetam suam, vt recipiat eam in tempore, quo non temerè credit plus valituram? Respondeo in hunc modum cum Angelo Vsuræ 1. numer. 36. & Ancharano in cap. Vsurarum. de Vsur. in Sexto, & Caldecino in cap. vltim. de Vsuris, & Archidiacono in cap. Si quis Clericus 14. quæst. 4. & Rosella Vsuræ 1. num. 32. Et 61. Aut eam monetam erat seruaturus vsque ad tempus, in quo pluri æstimabitur, & tunc tunc potest mutuum dare pecuniam, dummodo liberam mutuatario facultatem relinquat restituendi eam: quòdo voluerit, antequam eius æstimatio augeatur: Aut non erat seruaturus, vel interim consumpturus, & tunc absque vsura mutuum dare non potest; quia perinde esset, ac si mutua dedisset decem, vt reciperet vndecim. Et idem etiam dicendum est, si facultatem adimat mutuatario, ita vt non possit eam ante restituere. Atque hæc etiam fuit Sil. opinio in verb. Vsuræ 1. quæst. 14. additque Laurentium Rodulphum generatim asserere, posse Titium mutuum dare aureum valentem quatuor libras, & recipere quinque, si tempore solutionis valuerit quinque. At verius, inquit Siluest. est, & tutius, & æquius id, quod dixi: nec dissentit Angelus loco præfato.

Tertio queritur, An debitum pecuniarium, verbi gratia, centum aureorum, quod Titius Caio debet, Seius tuta conscientia minoris emat, videlicet nonaginta quinque aureis? Hanc quaestionem tractant, qui sequuntur Auctores, Caietanus in Summa, verbo Vsuræ, in cap. Pagus acerbat. Angel. Vsuræ num. 63. Et 64. S. Antonius par. 2. tit. 1. cap. 8. §. 12. Rosella eod. verbo Vsuræ 1. numer. 50. Et 51. Siluester eod. 2. quæst. 14. Maior 4. distin. 15. quæst. 40. vers. Septimo arguitur. Armilla verbo Vsuræ num. 50. Sotus lib. 6. de Iustitia. quæst. 4. art. 1. ad 3. Medina De restituend. reb. quæst. 38. vers. Sequitur amplius. Nauarrus in Manuali cap. 17. num. 231. Et 232. Et in consil. 18. de Vsur. & Philiatech. de officio Sacerd. lib. 3. c. 13.

Dux sunt sententiæ: vna est, posse Seium minoris emere, quandocumque debitum in tuto non est, vt pote dubium, vel incertum, aut quando est periculo obiectum; quia videlicet non temerè debitor creditur ad inopiam deuenurus; vel quia est adeò potens, vt difficile queat ab eo debitum exigi. At verò quandocumque debitum est ita certum, & tale, vt absque vilo periculo, impensis, laboribus recuperari possit, nequit Seius minoris emere, nisi ratione lucri cessantis, vel damni emergentis. Ita S. Antonius, Angelus, Siluester, Rosella, Medina, Sotus in locis, quæ nos supra retulimus. Ita quoque senserunt Gabriel in 4. distin. 15. qu. 11. art. 3. dub. 4. Tabien. Vsuræ 5. quæst. 10. & reuera idem docuit S. Thomas in Opus. 67. De emptione, & venditione ad tempus, Ad Lectorem Florentinum, circa finem. Aftenis in Summa, part. 1. lib. 3. Tit. 8. ar. 1. q. 2. Casu 2. quamvis oppositam opinionem dicat esse probabilem.

Hanc

Hanc primam sententiam sequi videntur Barr. in l. Per diuersas. C. Mandati. Bald. in l. 2. C. Ne lit. pend. Hac isti Auctores in primis ratione nituntur, quia actio, & ius ad centum aureos, nequit minoris aestimari, quam sint ipsi centum aurei, qui debentur, nisi ratione periculi, vel litis, dubij, difficultatis, vel laboris in exigendo, & repetendo. Deinde, quia non licet minoris emere merces, vel fructus futuros propter anticipatam eorum solutionem. Tum etiam, quia aliqui ipse debitor posset minoris suum debitum redimere, & extinguere, quod est absurdum. Adde, quod perinde esset, ac si Seius dedisset 95. aureos, ut reciperet centum. Postremo, quia vsura est, quandocunque aliquid lucri percipitur ratione temporis expectati, aut ratione solutionis ad tempus dilata. Alioquin enim, si praesens pecunia plus aestimatur, quam ea, quae est tempore absens, liceret cuique plus vendere merces credita, quam numerata pecunia.

Alteri est opinio, posse debitum pecuniarium ante contractum minoris emi, etiam si certum sit, & absque periculo, & impensis repeti, & recuperari queat. Hanc probauit Caietanus, & Nauarr. sententiam locis supra allatis, & Armilla in verb. Vsuram num. 50. & huius sententiae videntur esse, Innocent. Hostien. Ioan. Andreas, Ioan. Lignanus, Zabarella cap. In ciuitate de Vsur. eandem sequitur Panorm. in cap. ex parte, de Alien. mut. ind. caus. facta. S. Bernardinus par. 2. ferm. 34. in cap. 2. idque probant, quia in l. Minus. ff. de Reg. Iuris. [Minus est habere actionem, quam rem.] Et in l. qui actionem. ff. eod. tit. dicitur: [Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.] Vbi illud: [Ipsam rem habere videtur:] merito dictum est, quia non habet ipsam rem. Accedit, quod melior est res, quam spes, & minoris est pretij fructus nondum maturus, quam is, qui iam maturus est: & minus est ius ad rem, quam ius in re: & plus soluit, qui ante tempus soluit, Inst. de Action. §. Plus, & cap. 1. de Plus petit. Adde his, quod in eiusmodi contractu nullum est mutuum: nam Seius non potest repetere pecuniam, quam dat Caio ereditori: ergo luctum, quod acquirit, non acquirit ex mutuo, sed ex vera emptione, quae vere, & proprie emittit ad Caio totum ius, quod habet exigendi ad Titio centum aureos. Nec dubitandum est, quin possint emi iura, etiam pecuniaria: nam redditus annui venduntur & emuntur; sic etiam vendi possunt alia iura, ut ius transeundi per tuum agrum, vel fundum.

In hac questione, quamuis prima sententia sit communi consensu Doctorum recepta, quidam tamen docent, opinionem secundam esse valde probabilem, ut argumenta probant superius allata. Nec est, inquit, idem ius de emptione fructuum, vel mercium anticipata solutione, quod est de pecuniario debito minoris empto: nam in priori emuntur fructus futuri, quorum pretium aestimandum est tantum, quantum erit tempore traditionis futurae; sicut etiam res, quae credita pecunia venduntur, aestimantur tantum, quantum vendi solent, cum emptori traduntur. At vero cum debitum pecuniarium ematur, reuera emitur ius ad illud, quod communiter solet minoris aestimari. Nec refert, aiunt, quod debitum sit certum: nam deficere potest multis ex causis, & satis est, si sit vera emptio, ut est in huiusmodi contractu, & non mutuum; praesertim cum Calixtus III. & Sixtus V. teste Siluest. in verb. Vsuram 2. quaest. 14. vers. 4. concesserint, ut huiusmodi debita possint minoris emi.

Ceterum, meo iudicio, immerito ab istis prima sententia communi consensu approbata deseritur: cum secunda sententia, quidquid ipsi dicant, cum prima consentire videatur. Non enim licet alicui rem minoris emere ratione temporis expectati ad solutionem: nam aliqui liceret illi plus, minoris emere, prout citius tardiusue expectaretur solutio, & traditio rei emptae, in quo reuera esset vsura peccatum: & hoc est quod prima sententia volebat. At vero licet minoris emere ratione eius, quod emptoris interest, ut v. g. ratione oneris, & periculi quod suscipit, quoniam potest debitor ipsi deesse multis de causis, vel quia nolit, vel quia non possit debitum soluere. Nec debitum est vllum,

in quo exigendo non possit esse aliquid oneris, periculi, & laboris. Hinc etiam est, ut passim debita pecuniaria minoris emantur: & hoc tantum voluit secunda sententia, quod prima non negat.

Quaeris, an debitum litigiosum, de quo videlicet mota est lis, licite minoris ematur? Respondeo, iure naturali posse emi minoris: at iure ciuili. l. Per diuersas, & in l. Ab Anastasio. C. Mandati, id prohibetur, ne debitores plusquam par est, diucentur. Et quando quis emit actionem litigiosam minoris, denegatur illi totum ius petendi totum debitum quod emittit, permittitur tamen, ut exigat debiti partem maiorem, aut minorem, pro maiori, minorisque parte debiti, quod emittit: vel ut repetat pretium minus, quod dederat.

Secundo quaeris, An ipse debitor possit tuta conscientia debitum minoris extinguere, & redimere? v. g. Titius debet 100. aureos Caio, & quia anticipato soluit, dat illi solum 95. Quaeritur, an id licite fiat? Nauarrus loco citato affirmat id licite fieri, & probat, quia Seius potest emere minoris ius, quod habet Caius in Titium, ergo potest etiam ipse Titius minoris vendere, dummodo omnis aliorum offensio, & vsura species absit.

Hac Nauarrus sententia est singularis, nec enim alium auctorem habet, & reuera probabilitate caret: nam debitor in omnem euentum, debitum, quod ex mutuo contraxit, vel ex alio quolibet contractu, creditori soluere compellitur: ergo non potest debitum minoris extinguere, quamdiu prior contractus extinctus non fuerit. Sic hoc exemplum, Titius ratione mutui debet Caio centum aureos, nisi ergo mutuum finiatur, & desinat, semper est ita Caio obligatus, ut iure ipso cogatur totidem reddere. Dices, si emat 95. extinguit mutuum. At contra, Titius vi mutui debet centum, ergo debet centum reddere, nec extinguitur mutuum, nisi centum redditis: quia is, cui datum est mutuum, tantundem debet reddere, quantum accepit. Vrget Nauarrus, hoc locum habere, nisi mutuatarius suum debitum minoris emat. Contra, quia pugnat cum natura mutui, ut minoris à mutuatario ematur: nam si mutuatarius est, debet tantundem reddere, quantum est illi datum; quod si emptor est, tantum dare debet, quanti emittit.

Deinde si debitor potest debitum minoris emere, quia anticipato soluit, eo ipso posset debitum multo minoris redimere, quo maior est anticipatio solutionis: ergo plus, minoris potest debitum extinguere, quo citius, tardiusue anteaerit solutionem, quod est absurdum.

Ad argumentum vero Nauarrus respondeo non esse idem ius in debitore, quod est in alio, quoniam, v. g. Titius debet centum aureos Caio, Seius potest 95. aureis emere ius, quod habet Caius in Titium, ratione periculi, oneris, & laboris, quem suscipit: at vero Titio fas non est debitum extinguere 95. aureis: quoniam nullum ipse denovo periculum subit, nullum onus, aut laborem suscipit: in omnem enim euentum creditori satisfacere debet, & tantundem soluere, quantum accepit. Nam Seius ideo minoris emittit, quia ex alio contractu priori non fuit Caio obligatus; ac proinde solum est emptor, non mutuatarius: at vero Titius ratione mutui sese Caio obligauit, & ideo suo periculo, labore, & impensis, debet tantundem Caio reddere, quantum vi mutui debet. Nihilominus tamen si coactus, vel rogatus à Caio creditore, damni aliquid patiat, vel quod esset reuera alias lucraturus, amittat, eo quod anticipato debitum soluit, potest ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, deductis periculis, minoris redimere. In hoc enim serè omnes cōueniunt, ut ait sanctus Antoninus in praedicto loco.

Ex his colligitur, quid sit dicendum, quando quis habet ius exigendi à nummulario centum, & quia ille soluere aut recusat, aut non potest, adit alium nummularium, petens ab eo, ut ius illud emat; is vero minoris emittit, nimirum nonagintaquinque, ut passim fieri solet: hoc enim licite fit, ut dixi: nam debitum pecuniarium emittit quis tuta conscientia, propter periculum, onus, & laborem, & similia incommoda, quae subire cogitur in exigendo debitor: ei-

tra villam vsuram etiam solent mercatores minoris emerere stipendia militibus debita, & salaria, quæ debentur ministris Principum, aut famulis nobilium, & illustrium virorum.

De cambio, quod literis fit, & à mercatoribus vocatur cambium ad nundinas.

CAPVT VIII.

TERTIVM Cambij genus literis fieri solitum, cambium ad nundinas vulgo nominatur: in quo videlicet nunc est, & versatur tota ferè nummulariorum ars, & negotiatio, quæ non gratia mercium sit, sed quæstus, & lucri. Nam quemadmodum olim inuenta, & introducta sunt nundinæ, vt omnes, & singuli facilius, & commodius merces coemerent: non enim vbicunq; gentium merces iniuntur: & ob eam causam designata sunt certa loca, ad quæ venditores cum mercibus, & emptores cum pecunijs conuenirent, vt illi venderent, & emerent hi: sic mercatores, & nummularij suas nundinas instituerunt, & certa loca designarunt, in quæ commode, & opportune conueniant cum suis debitis, & creditis. Nec ipsi in locis, mercium emptiones, vel venditiones fiunt, sed pecuniarum solutiones, & traditiones, ita vt alij debita soluant, alij vero debita contrahant: reddantur itidem dati, & accepti rationes, & denovo pecuniæ creduntur, & accipiuntur: immò totum huiusmodi negotium ferè sine vllis pecunijs transigitur, solum datis, & acceptis chirographis, aut syngraphis: nam cum pecuniæ non vbique habeantur, conueniunt nummularij in certa quædam loca, vbi alij pecunias credunt, alij accipiunt, & debita contrahunt: quæ quidem nundinæ quater in anno de more celebrantur, singulis, videlicet, quibusque trimestribus. Primas appellant nundinas Apparitionis, quia fiunt post festum diem Apparitionis Domini, aut paulo ante dictatum, & sacrum Purificationis B. Virginis diem. Secundas vocant nundinas Paschatis, quia celebrantur in eunte mense Maio, in quem solet incidere dies festus Pentecostes. Tertias, nundinas Augusti, quia in eo mense peraguntur. Quartas, nundinas omnium Sanctorum, quia paulo post eum diem celebrari solent.

Hinc est, vt cambium fieri dicatur ad primas, vel proximas nundinas, vel ad secundas, tertias, vel quartas: at pecunias dari, vel accipi ad primas, vel secundas nundinas, nihil aliud est, quàm pecuniarum solutionem esse faciendam ad tres, vel sex menses. Aliquando vero pecuniæ dantur vno in loco, vt soluantur in alio, in quo nullæ nundinæ fiunt. Aliquando item dantur in vno loco, vt soluantur in alio, in quo nundinæ fiunt. Sed quamuis in loco, vbi solvendæ sunt, non peragantur nundinæ, fingere tamen mercatores solent, ac si ibi nundinæ celebrarentur, quia ad solutionem pecuniarum præfiguntur ea tempora, in quibus nundinæ peragi consueverunt, ac ita dicuntur pecuniæ dari, & accipi ad primos, vel secundos, vel tertios terminos, hoc est, ad tempus trimestre, vel semestre, vel longius, in quo prima, vel secunda, vel tertia nundinæ celebrantur.

His positis, Primo queritur, An cambia eiusmodi sint licita? hoc est, An nummularijs liceat his ex cambijs lucrum exigere? Ratio dubitandi est, quia tale cambium videtur esse mutuum, permutationis nomine simulatum: nam Titius, v. g. dat pecunias Caio, vt eas post aliquod tempus recipiat.

Finge Titium pecunias dare ad primas nundinas Lugdunenses, vel Placentinas, quid hoc aliud est, nisi eas dare, vt sibi reddantur post tres, vel duos, vel vnum mensem, prout prima nundinæ plus minusus distat?

Deinde huiusmodi cambium non est institutum ad merces emendas, sed solum ad lucrum, & quæstum.

Item, non videtur esse vlla in hoc cambio permutatio quia non ratione loci magis, minusve remoti lucrum exitur, sed ratione breuioris longiorisve temporis, ad quod solutio differtur.

Accedit, quod eo maius lucrum accipitur, quo ad longius tempus solutio prorogatur. Quid, quod ipsi mercatores, & nummularij suo arbitrato, cambiorum pretia constituunt & taxant? Ad extremum, huiusmodi cambia videntur Pij V. constitutione esse sublata.

Dicendum est, cambia prædicta non esse vsuraria, vel iniqua, vel siccæ, iure naturali, vel communi scripto; quoniam in his cambijs, si citra fraudem & dolum fiant verè, re ipsa literæ vno loco in alium mittuntur, & virtute literarum fit solutio pecuniæ receptæ in alio loco, quam in eo, vbi soluitur.

At videndum est diligenter, an Pij V. constitutione damnentur? Extat apud Nauar. in *Manual. cap. 17. num. 200.* & apud Ioan. Bapt. Lupum in *tract. de vsur. comment. 3. §. 1. num. 68.* Pij V. constitutio, quæ incipit: [In eam pro nostro pastoralis, in qua certæ conditiones in cambijs ad nundinas requisitæ ponuntur: In quatum prima conditione sic est.

[Primum igitur damnamus ea omnia cambia, quæ siccæ nominantur, & ita confinguntur, vt contrahentes, ad certas nundinas, seu ad alia loca cambia celebrare simulent, ad quæ loca ij, qui pecuniam recipiunt, literas quidem suas cambij tradunt, sed non mittuntur, vel ita mittuntur, vt eo, vade procellerunt, inanes referantur.]

Hæc conditio merito requiritur, vt nummulariorum abusus tollatur huiusmodi, quo Titius nummularius dat pecunias Caio Genuæ, vt eas cum lucro Lugduni recipiat. Scribit Caius literas mittendas Lugdunum ad eum, quem offert Titius ipsi Caio, vt pro eo soluat Lugduni, & receptas literas à Caio, sub quarum fide essent Lugduni pecuniæ solvendæ, Titius retinet apud se, & elapso tempore videlicet sex mensum, in quibus essent literæ Caij Lugdunum peruenire, & alia à Lugdunensi vrbe ad Genensem redire: fingit Titius se recepisse literas à Seio suorum negotiorum procuratore, Lugduni commoranti, in quibus Seius scribit se pecunias minime habuisse, quas pro Caio solueret, & ideo eas alitudo accepisse iure, & nomine cambij, vt ipse Caius Genuæ Titio solueret, ac proinde Caius cogitur soluere cum lucro Lugduni pecunias, primum Genuæ acceptas, & iterum cogitur Genuæ soluere etiam cum alio lucro pecunias, quæ singuntur pro eo Lugduni in cambium acceptæ: & ita cum accepit, v. g. Genuæ à Titio centum, ad sex mensum exitum soluit Genuæ eidem Titio centum & viginquatuor, & Titius lucratur ex cambio quatuor & viginqui. Tale igitur cambium est mutuum cum lucro, non permutatio pecuniæ, quia nullæ sunt literæ Lugdunum missæ: aut si missæ sunt, redeunt Genuam inanes, quia nulla sit facta Lugduni solutio, sed Seius procurator Titij fingit se pecunias in vim cambij Lugduni recepisse, qui pro Caio solueret.

Item etiam literæ mittantur, redeunt, sive remittuntur inanes aliquando; quia nummularij procurator, vel eas non ostendit ei, qui solutus erat, vel eas acceptas non habet is, ad quem missæ sunt, & tamen procurator nummularij remittit eas, ac si ostensa, & accepta, & non soluta fuissent ab eo, qui soluere deberet.

Secunda conditio est hæc: Vt literæ reuera dentur, & tradantur ab eo, qui pecunias recipit in vno loco, vt eas soluat in alio. Et ideo Pontifex ait: Aut etiam nullis huiusmodi literis traditis, pecunia ibi denique cum interesse reposcitur, vbi contractus fuerit celebratus: nam inter dantes, & recipientes vsque à principio ita conuenerat, vel certè talis intentio erat: neque quisquam est, qui in nundinis, aut locis supradictis, huiusmodi literis receptis, solutionem faciat. Cui malo simile etiam illud est, cum pecuniæ, siue depositæ, siue alio nomine ficti cambij traduntur, vt postea eodem in loco, vel alibi cum lucro restituantur.

Ratio huius rei est, quia vbi nullæ literæ ex loco, vbi pecuniæ recipiuntur, mittuntur ad alium locum, in quo sol-

soluenda essent, mutuum est fictum nomine cambi, quia solum expectatur temporis lapsus, & cursus, ut pecunia solutio fiat, & proinde lucrum est usurarium, quia ex mutuo percipitur.

Tertia conditio est: Ne nummularij præstitutum solutionis terminum, lucro ex tacita, vel expressa conventionne recepto, seu etiam tantummodo promisso differant. Hæc conditio merito etiam requiritur ad tollendum eum nummulariorum abusum, & fraudem, qui præstitutum solutionis tempus, ob lucrum vel receptum, vel promissum, prorogare consueverunt. Explicabo rem exemplo: Dat Titius nummularius pecunias Caio Gebuz, eas ut in alio loco soluat ad tres menses: quia vero Caius maius lucrum promittit, si præfixum solutionis tempus longius protrahatur, Titius protrahit, & ita maius lucrum acquirit. Damnat igitur Pontifex cambia, quibus maius, aut minus lucrum exigitur, quo citius, vel tardius facienda solutio pecuniarum est.

Quarta conditio cambiolorum est ista: Ne pactum fiat ab initio, cum pecunia datur alicubi, ut alibi solvantur de certo, & determinato loco soluendo, etiam in eo euentu, & casu, cum facta pecuniarum solutio non fuerit tempore præstituto. Quia conditio Pontifex etiam tollit abusum nummulariorum, ut omnes fraudes ab sint à cambijs. Solent enim (exempli causa) nummularij dare pecunias Gebuz, ut sibi solvantur in Hispania, ad primas, vel proximas nundinas, eo pacto, ut si is, qui recipit, non soluetur eas præstituto tempore, certum, & determinatum lucrum, quod statim taxatur, reddere debeat. Tale pactum Pontifex merito condemnat, quia id, quod nummularij interest, satis est si solvantur post mortem debitoris, non ante illam: quia si ante mortem solvantur, possunt multas fraudes accidere, cum nondum certo constare queat quantum sit id, quod interest nummularij. Præterea post mortem debitoris, creditur in iudicio, lite contra debitorem mora, ius habet exigendi id, quod sua interest, & ita sufficit: Denique cum lucrum sit incertum, & dubium, nummularius paciscitur de certo lucro, quod est iniqum.

Quinta conditio: Ne realia cambia aliter quam pro primis nundinis, ubi illa celebrantur: ubi vero non celebrantur, pro primis terminis, iuxta receptum locorum usum, exerceantur, abusu illo prorsus reiecto, cambia pro secundis, & deinceps, nundinis, siue terminis exerceantur.

Sexta conditio: ut pro varietate locorum, quæ solutioni destinantur, longinquitatis, & vicinitatis illorum ratio habeatur: ut non longiores termini solutionis præfigantur, quam loca solutioni destinata desiderant. Et concludit Pontifex: [Quicumque contra nostram constitutionem commiserit, penis à sacris Canonibus contra usurarios inflictis se noverit subiacere.] De quibus conditionibus aliqua breviter disputabo.

Quædam quæstiones de cambijs, & eorum conditionibus diluuntur.

CAPVT IX.

PRIMO queritur, An prædicta Pij V. constitutione cambia ad nundinas fieri solita condemnentur, tanquam ficta, & ficta? Quidam tradiderunt, ea cambia esse sublata. Primum, quia in prima conditione Pontifex damnat omnia cambia ficta, sed omne cambium, in quo nummularius pecunias dat, & tradit, eas alibi receperurus, sicum appellant Laurentius Rodolphus, S. Antoninus, & alij ergo sublata sunt: cambia ad nundinas, in quibus nummularij dant pecunias, ut eas alibi recipiant. Deinde, quia Gofredus, Hostiensis, & alij cap. in civitate, de Usur. cambia ad nundinas, tanquam usuraria improbant.

Cæterum, non videtur talia cambia Pius V. sustulisse, sed potius declarasse, quibus pactis, & conditionibus, ut licita, permittantur. Accedit, quod Archiep. Panormitanus

consultasse fertur Gregorium XIII. super hac quæstione, quam in præfenti agimus, An, scilicet, Pij V. constitutio huiusmodi cambia tolleret: & Pontifex id totum negotij commisit cuidam Cardinalium congregationi: quæ quidem auctoritate prædicti Pontificis respondit: Pij V. constitutione, cambia ad nundinas non prohiberi, dummodo in his seruentur, quæ alioqui ad cambiolorum æquitatem, & iustitiam necessaria sunt, & in literis ipsius Pij V. continentur.

Ad argumentum ergo primo loco positum, Respondeo, Pium V. sicca cambia damnare: æt qui non omnia cambia ad nundinas ficta, & ficta sunt: & quamvis ea olim nonnulli ficta esse tradiderint, realia tamen sunt, ijs seruat, quæ Pij V. constitutio requirit. In his enim cambijs reuera est permutatio pecuniarum præsentis, quam dat nummularius, cum pecunia absenti, in loco nundinis destinato soluenda: aut est vera emptio, qua nummularius pecuniam dat tanquam pretium, quo emit pecuniam sibi tradendam in loco, in quo nundina celebrantur: vel est contractus innominatus, quo nummularius dat pecuniam in vno loco, ut sibi in alio pecunia alia reddatur.

Nec impedit, ut ad alterum argumentum respondeam, quod Gofredus, & Hostiensis totum huiusmodi contractum mutuum esse crediderint, quia reuera mutuum non est, etiam si interueniat temporis lapsus: id enim est ex accidenti, quia pecunia absens, & loco distanti soluenda, statim reddi nequit in eodem loco, in quo data, & accepta est pecunia præsens.

Secundo queritur, Quid dicendum sit de eo cambio, quo nummularij hoc tempore vtuntur, nimirum, Titius nummularius dat Gebuz Caio mille aureos, ut soluat eos in primis nundinis Lugduni, & Caius Lugduni nec habet filium, nec fratrem, nec socium, nec ministrum, nec procuratorem, nec alium aliquem sibi notum, qui pro eo ibi soluat: & ideo Titius offert ei Seium suum ministrum, vel procuratorem, vel amicum, aut socium Lugduni commorantem, qui pro eo soluat. Et ita Caius literas scribit ad Seium ministrum, vel procuratorem Titij, ut soluat sibi ipsi, tanquam ministro, vel procuratori Titij mille aureos, quos fateatur ipse Caius se Gebuz à Titio accepisse: & tunc idem Seius Lugduni mille aureos soluit pro Caio, & constituit ipsum Caium debitorem mille aureorum, quos pro ipso Lugduni Seius soluit. Et deinde Seius scribit literas ad Titium, vel ad alium nummularium Genuesem, ut exigat mille aureos à Caio, quos pro eo ipse Seius Lugduni soluit: ac propterea Caius cogit lucrum ex cambio duplicatum solvere: vnum Lugduni, ubi finitum est primitum cambium, & soluit sunt mille aurei, quos Gebuz à Titio Caius acceperat: secundum lucrum soluit Caius Gebuz, ubi finitum secundum cambium, & solvantur mille aurei, quos Lugduni Seius soluerat pro Caio.

Hoc cambium est nostro sæculo inter nummularios vfatissimum, & vocant Itali cambio con la recorta, de quo Archiep. Panormitanus consultasse perhibetur Gregorium XIII. an Pij V. Constitutione de Cambijs edita damnaretur: quia nummularius dat pecunias ei, quem ser in loco nundinarum nullum habere, qui pro ipso soluat, & nummularius curat, ut amicus, vel socius, vel minister, vel procurator suus literas accipiat, & soluat pro eo: & deinde scribit ipse procurator alias literas ei, pro quo soluit, ut Gebuz ipse soluat nummulario nummos, quos Lugduni pro ipso soluerat: & Cardinales quidem ad respondendum destinati, summi Pontificis auctoritate, & nomine respondisse dicuntur, tale cambium, Pij V. constitutione, & literis, non comprehendi. Vnde quidam sentiunt, generatim cambium, quod dixi, esse licitum: quia Natani. in Manual. cap. 17. num. 299. Siluest. Vstra 4. quæst. 9. prope fin. & Franc. Garzia de contract. par. 2. cap. 14. docent, posse nummularium dare pecunias ei, qui in loco nundinarum, vel ubi eas soluturus est, nullum habet, qui pro ipso soluat, dummodo tamen ibi possit solvere per aliquem alium, videlicet, per illum, qui sit ipsius nummularij, à quo pecunias acceperat,

focius,

(socius, vel amicus, vel etiam minister, aut procurator.

In hac re sane perplexa, & difficili, in primis dicendum existimo, licitum esse cambium cum lucro, quando nummularius dat Genuz pecunias in alio loco sibi soluendas, quamvis qui pecunias recipit, in eo loco, in quo est soluturus, nullos nummos actu habeat, dummodo tamen probabili spe, vel potestate habeat, quia scilicet, ibi habet amicum, vel alium, qui pro ipso solvere queat. Possum enim ego permutare rem, quam spe, iure, vel potestate habeo, cum hac, quam tu actu nunc habes: potest item nummularius Genuz pecunias ei dare, quem scit Lugduni, ubi sunt pecuniae soluendae, nullum habere, qui pro ipso soluat: modo ipse nummularius curet, ut aliquis pro eo soluat, & potest offerre suum ministrum, vel procuratorem, vel famulum eo in loco commorantem ita tamen, ut minister, vel procurator ille non ex pecunia ipsius nummularij, sed vel ex sua, vel aliena, hoc est ab alio accepta, soluat: tunc enim minister nummularij duplicem personam agit, ac sustinet: Titij v. g. nummularij Genueusis, & proinde est creditor Caij, quia Genuz Caius à Titio mille aureos acceperat, & tanquam creditor nomine Titij recipit pecunias, sibi à Caio Lugduni solutas, sed recipit eas à se ipso, qui sibi ipse soluit pro Caio, & ita agit secundam personam Caij, videlicet, Genueusis, ratione cuius est debitor Titij nummularij, quia fingitur nomine Titij accepisse Lugduni mille aureos, quia totidem Titius Genuz Caio dederat, cum tamen Lugduni nullos à Caio accepisset, sed ex sua pecunia, vel aliena soluerit pro Caio totidem Titio, cuius personam agit. Est itaque creditor iuxta, & debitor; & deinde cum literas alias Genuzam remittit, ut soluat Caius Titio mille aureos, obligat sibi, & Titio tantam debitorem ipsum Caium, & se, & Titium facit creditorem. Quare responsio Cardinalium locum habet in hoc cambio, quo quis à nummulario Genuz pecunias receperat Lugduni soluendas per procuratorem nummularij Genueusis.

Verum dubiae questionis est, An cambium sit etiam licitum, cum minister, vel procurator nummularij soluit ex ipsius nummularij pecunijs Lugduni pro eo, qui Genuz pecunias acceperat. Et dicendum mihi videtur licitum hoc cambium non esse, aut saltem esse valde vitiosum suspectum: & puto equidem hanc communem esse sententiam: sic enim docere videtur *Sot. lib. 6. de iust. & iure quasi. 10. art. 1. & quasi. 13. art. 1.* Ioan. Bapt. Lupus *tract. de Vsur. comment. 3. §. 2. num. 63.* & Mercator *tract. de Cambijs cap. 2. §. 3.* quia perinde hoc cambium se habet, ac si mutuo dares Caio mille, ut solueret tibi quoque totidem, quae sibi ex mutuo debebat. Nam quamvis mutuum illud prius extingueretur, maneret tamen semper mutuum. Ergo si Titius Genuz dat Caio mille, ut soluat Lugduni, & deinde idem Titius Lugduni dat eidem Caio totidem, ut soluat, mutuum est, non cambium, ac proinde nequit Titius lucrum exigere, quia ex mutuo lucrum accipi non potest.

Secundo si hoc argumentum non valet, saltem ex alio capite in praedicto cambio, ut est usu receptum, videtur usurae crimen admitti, quia ex pacto primi cambij, is, qui accipit pecunias, obligatur ad soluendum totidem cum lucro in eodem loco, ubi eas accipit; secus esset, si ex accidenti, Caius, qui pecunias accepit Genuz à Titio, solvere cogereur Titio Genuz totidem; quia cum Seius Lugdunensis natu suo potuisset literas remittere ad alium locum, vel ad alium nummularium, voluit remittere Genuzam, & ad Titium, à quo Caius acceperat.

At obijciat quispiam; Quemadmodum potest procurator Titij Lugduni pro Caio solvere ex pecunia sua, vel aliena; ita etiam potest ex pecunia ipsius Titij nummularij solvere. Respondeo, disparere esse rationem; quia cum ex sua, vel aliena pecunia soluit, mutuum non est, sed cambium secundum Lugduni contactum gratia Caij, quia Seius suam pecuniam, vel alienam commutat cum pecunia absentis, quam Caius Genuz est soluturus; & proinde est cambium distinctum ab eo, quod prius fuerat factum

Genuz; & ita ex illo cambio factus est Caius debitor non Titij, sed Seij procuratoris, vel alterius. At vero cum soluit Seius ex pecunia ipsius Titij, mutuum est, non cambium, quia Caius semper est debitor Titij, sicut erat prius: & quod plus cambium damnat, est, quia ex pacto primi cambij, Caius obligatur ad soluendum Genuz, ubi nummos acceperat.

Dices, esse quidem debitorem Titij, sed ex secundo cambio Lugduni factio, non ex primo inito Genuz: quemadmodum si mutua dares Caio mille, ut totidem tibi solueret, quae ex priori mutuo debebat, esset Caius tibi obligatus ad soluenda mille ex secundo mutuo, non ex primo. Contra hoc est, quia in secundo cambio Lugduni factio, ubi pro Caio solvuntur nummi ex pecunijs Titij, videntur accipi mutui, ut pecuniae primi cambij solvantur, quia ex pacto primi cambij accipiuntur Genuz mille aurei, ut totidem solvantur Genuz Titio cum lucro.

Quod si dicas, posse in vim mutui pecunias accipi ex eodem Titio, sicut possunt ex alio: Respondebo, si ex alio acciperentur, accipi reuera in vim cambij: si autem ex eodem Titio, accipi eo ipso vel in vim mutui, vel saltem in speciem mutui, propter pactum in primo cambio adiectum. Quare huiusmodi cambium cum lucro vel est respectu usurarium, vel saltem vitiosae speciem habet, ac proinde non est in Republica permitendum.

Ceterum, quia est aliquorum opinio, praedictum cambium cum lucro licitum esse per se, eo quod solutio pecuniarum non fit in loco, ubi recepta est, virtute primi cambij, quod reuera fitur in loco, ad quem literae mittuntur, sed virtute secundi cambij celebrati in loco, ad quem missae sunt literae, ideo quamvis consilium non darem de huiusmodi cambio exercendo, non condemnarem post factum.

Tertio quaeritur, Quid dicendum sit, quando Titius dat Caio Genuz centum aureos, ut soluat in alio loco, ubi nulla celebrantur nundinae, eo pacto, ut totidem aureos cum tanto lucro ibi soluat ad tres menses, cum quanto lucro totidem aurei solvantur, aut soluerentur ad primas nundinas in loco consueto?

Hoc etiam cambium est inter nummularios frequens, & consuetum, sed vel usuram continet manifestam, vel saltem eam maxime refolet. In primis, si locus, in quo est pecunia soluenda, non tam longe abest, quam locus, ubi primae nundinae fiunt, non potest tantum lucrum exigi, quantum ex cambio, cuius pecuniae soluerentur in loco nundinarum: Idque ex constitutione Pij V. manifeste colligitur: nam in ea dicitur, habendam esse rationem longinquitatis, & vicinitatis locorum, in quibus locis est facienda pecuniae solutio.

Deinde, etiamsi aequa sit locorum distantia; si tamen certo scitur, aut probabiliter creditur estimationem pecuniarum eo in loco, ubi est pecunia soluenda, futuram esse maiorem, non minorem, vel aequalem, tunc cambium non est licitum; quia nummularius praeter lucrum, quod ratione sui inuenit, & officij exigit, recipiet etiam maius pecuniae incrementum: & perinde est, ac si permittes centum aureos cum totidem aureis Titij, quos tu seiscerto, vel probabiliter plus valituros. Quare, secus esset, quando nummularius probabiliter crederet pretium pecuniarum, in loco nundinarum, futurum esse maius, minusve, aut aequale; aut quando reuera daturus erat suas pecunias, ut sibi in illo loco nundinarum soluerentur, & coactus, vel rogatus, vel requisitus ab eo, dedit ei pecunias, ut eas solueret in loco, ubi nundinae tantum celebrantur: tunc enim ratione lucri cessantis, & non cambij lucrum exigit: habet enim nummularius suas pecunias negotiationi, & cambij expositas, ex quibus lucraturus erat tantundem.

Quarto quaeritur, An possit nummularius plus lucrum exigere ex cambio, quod ad primas, vel proximas nundinas fit, quo magis tempore distant primae nundinae? Consueverunt etiam nummularij lucrum augere, vel minuire, quo remota-

tiores

niores, vel viciniore sunt proxima nundina. Proponam exemplum: Inter primas, & secundas nundinas, hoc est à primis ad secundas sunt tres menses, si nummularij dent pecuniam in primo mense sibi ad secundas nundinas soluendam, exigere solent plus lucri: si in secundo, minuit: si in tertio, etiam diminuant. Respondeo, vsuram hanc esse manifestam: si plus, minusve lucri exigatur, pro citior, tardiorve pecunie solutione, quia tunc habetur ratio breuionis, longiorisve temporis expectati ad solutionem faciendam. At nummularij ab omni vsura labe suum lucrum purgare contendunt, eo quia si distantiore sunt proxima nundina, plures sint, qui pecunias accipiant soluendas in nundinis, & pauciores, qui pecunias dent. Pretium autem augetur, vel minuitur, copia, vel penuria emptorum, venditorumque. Quemadmodum contingit in nundinis: nam in principio earum, merces carius venduntur, quia sunt multi emptores, & pauci venditores: è contrario, earum in fine merces vilius venduntur, quia sunt pauci emptores, & pauci venditores.

Sed certe nullius ponderis, & momenti est eiusmodi exculatio: quoniam pretia mercium legitime augetur, vel minuitur ob penuriam, vel copiam venditorum, vel emptorum, quando, videlicet, merces venduntur, & emuntur presentis, & numerata pecunia, non credita, hoc est, non dilata ad tempus solutionem. Quare in cambijs, vel nundinis nequit augeti, vel minui pretium, eo quod fiat propinquiores, vel remotiores nundina: tunc enim ob dilata ad tempus pecunie solutionem, pretium augetur, ac proinde nihil refert, si adhuc tunc plures venditores pecuniarum abesse, eo quod plures inueniantur, qui pecunias accipiunt ad longius temporis spatium soluendas, vt eo tempore longius possint fructuosius pecunijs vt.

Quinto quaeritur, An sit licitum cambium inter mercatores, frequentissimum, quod etiam Itali vocant cambio con la ricorcia, quemadmodum illud de quo *sup. quæst. 2. hoc cap. disputari*; sed reuera partim est simile, partim dissimile, vt explicabo. Nummularius dat pecunias Caio, sed eo pacto, & obligatione, vt is, qui pecunias recipit, suas literas mittat ad ministrum, siue procuratorem illius, qui pecunias dat, v. g. Titius nummularius Genuensis habet ministrum, siue procuratorem Lugduni comorantem Seium, & Genuæ dat Caio mille aureos Lugduni soluendos, ea conditione, vt Caius scribat literas, & mittat Lugdunum ad Seium, qui pro ipso Caio soluat, ac proinde tanquam procurator ipsius Caij, soluat sibi ipse, tanquam procuratori Titij, qui deinde Seius scribit alias literas cambi ad ipsum Caium, vel soluat Titio, vel alteri, à quo accepit pecunias in nundinis.

Pari etiam ratione interdum nummularij pecunias accipiunt, ea etiam conditione, vt eas soluat in eo loco, vbi habet suum ministrum, vel procuratorem, in quo loco is, qui dat pecunias, nullum habet, qui pro ipso vel exigat, vel recipiat; ac proinde cogitur pacisci cum nummulario, vt ipsius nummularij procurator, qui in certo loco commoratur, pro eo, qui pecunias dedit nummulario, exigat, & recipiat solutionem.

Quaeritur itaque, an hoc cambium sit iniquum, vel vsurarium? Ratio quaestioni est, quoniam, qui dat pecunias alteri, illum sibi obligat ad soluendum alibi per suum ministrum, vel procuratorem: ac hæc obligatio est pecunia estimabilis, ergo nisi pretium cambi minuatur, iniquum est, quia vsura nullum pretium aliquid accipitur.

Deinde videtur etiam esse vsurarium cambium, quia *in cap. Naviganti, de vsuris*, condemnatur tanquam vsurarius is, qui mutuas dat pecunias nauigaturo, ea conditione, vt idem ipse periculum suscipiat pecuniarum, & ratione periculi, & oneris suscepti, mutuatarius sibi obligat ad aliquid dandum vsura sorte: ergo eadem etiam ratione videtur vsurarius Titius, qui dat pecunias in vim cambi, ea conditione, vt Caius, qui accipit, eas per famulum, vel per curatorem ipsius Titij soluat. Respondeo, tale cambium differre ab eo, de quo *sup. in hoc cap. quæst. 2. tractauit*:

quia illud non sit eo pacto, vt qui recipit pecunias à nummulario, literas mittat ad procuratorem nummularij, sed sponte sua is hoc facit, vt veli se dare, literas ad illum procuratorem missis. At cambium, de quo nunc agitur, sit apposto pacto, vt qui pecunias accipit à nummulario, sit soluturus alibi per procuratorem ipsius nummularij. Et dicendum existimo, huiusmodi cambium per se non esse vsurarium, quia reuera ex vrbis Genuæ Lugdunum litera mittuntur, vbi sit vera solutio pecunie datæ, & acceptæ Genuæ: ac ita mutuum non est, cuiusmodi erat id, de quo sermo est *in cap. Naviganti, de vsuris*. At vero ne iniquum sit cambium, hoc est, ne plus iusto pretio accipiatur, necesse est, vt pretium minuatur plus, minusve, pro maiori, minorisve illius obligationis estimatione.

Quæres, An Titius nummularius, qui Genuæ dat pecunias, possit alterum sibi obligare ad scribendum, & mittendum literas Lugdunum ad suum famulum, vel procuratorem, vt is ob pecunias, quas Lugduni soluit, curet suas literas Genuam mittendas, vt ibi soluantur. Arbitror hoc cambium minime licitum esse, quia Titius, sicut Genuæ pecunias dat, vult, vt sibi Genuæ soluantur, quod, vt minimum, vsura speciem habet: eo quod vbi pecunia datur, soluitur ad tempus ex pacto, & obligatione.

Sexto quaeritur, Quid existimandum de eo cambi genere sit, quo etiam nummularij crebro vtuntur. Exempli gratia, cum quis negotiatur in nundinis, & habet apud se multorum pecunias, qui eas apud ipsum deposuerunt in negotiationem, hoc est, vt ipse tanquam procurator eorum negotiaretur, & permutaret pecunias: & tunc quidam alius pecunijs indigens petit ab eo mille aureos, eo pacto, vt ad annum integrum eos in ipsis cambijs detineat, hoc est, vt accipiat eos aureos in vim cambi, & deinde ad primas nundinas soluat, & ad soluendum denuo pecunias accipiat, quas postea soluat. Ac ita identidem accipiendo, & soluendo, integrum annum elabi patiatur. Exempli gratia: Titius habet pecunias Caij, & Seij, & Mæuij, & aliorum multorum, dat Sempronio mille, vt alibi soluat: & deinde ipse sibi soluit ex pecunijs Caij, quas denuo, vt soluat, accipit postea ex pecunijs Seij, quas etiam soluit ex pecunijs Mæuij, & ita hoc modo Titius gerit personam multorum: ipse enim dat pecunias, accipit, scribit literas, soluit, & exigit à seipso pecunias per quandam, vt sic dicam, circumum. Respondeo, licitum esse cambium, quia reuera Titius gerit personam multorum, ac proinde ex pecunijs vnus, soluit pecunias alterius, ac si multa personæ essent: finge enim tibi, non esse eundem Titium, sed alium quempiam esse qui dat pecunias, alium, qui accipit ex diuersis hominibus; reuera cambium hoc reale esset, si litera hinc inde ad diuersos mitterentur: ergo idem iuris est, si Titius multorum personas sustineat.

De cambio secco.

CAPVT X.

CAMBIVM siccum, vt supra dixi, reuera est mutuum, tamen cambi nomen habet. Illud vero est verè siccum cambium generatim, ex quo lucrum exigitur, & accipitur ratione solutionis ad tempus dilata.

Sed quænam sunt speciatim sicca cambia? Respondeo, hæc quæ sequuntur.

Primo, quando nullæ literæ ex loco ad locum mittuntur, sed nummularius fingit se literas misisse, vt superius dixi.

Secundo, quando literæ reipsa mittuntur ad locum, vbi pecunie soluendæ sunt, sed reuera inanes remittuntur, & redeunt, vt dixi etiam supra. Atque hæc duo cambia tanquam vsuraria, Pij V. constitutione damnantur.

Tertio, quando nummularius dat pecunias alteri, quem scit nullam pecuniam actu, vel potestate habere in loco, vel in nundinis, vbi soluturus esset: quia tunc pecunia presens commutatur cum ea, quæ nullquam est, aut esse potest.

Quæ-

Quarto, cum pecunia datur alicui, & qui dat, scit, vel credit, ibidem, non alibi esse sibi soluendam. Nauar. in *Manual. cap. 17. num. 183.*

Quinto, cum Titius dat Caio mille aureos, vt ad finem mensis restituat, eo tamen pretio, quod certo, vel probabiliter creditur esse maius futurum; quia dat, vt tantundem cum lucro recipiat. Vt si nummularius det Genuae centum aureos ea conditione, vt recipiat totidem, vbi certo, vel probabiliter ratione sunt plus valituri. Siluester *Vsura 4. num. 60.* Ioann. Baptista Lupus *tract. de Vsura. comm. 3. num. 66.* Angelus *Vsura 2. num. 54.* Medina *de Reb. per vsur. acquisit. qu. 8. §. 9.*

Sexto, cum pecuniae dantur in nundinis, vt solvantur ad alias proximas nundinas, & pactum sit de certo, & determinato lucro solvendo, nisi pecuniae fuerint solutae: hoc enim damnatur in *Pij V. constitutione.*

Septimo, cum nummularius dat pecunias, vt sibi solvantur, non in proximis, sed in remotionibus nundinis, & ideo lucri plus exigit, quia in longioris temporis moram differet solutionem: hoc enim *Pij V. constitutione* damnatur.

Octauo, cum est cambium simul & recambium, v.g. dat non nummularius Titius pecunias Caio, vt eas sibi habeat, donec reuertatur in patriam, vbi nummos habet, vel donec adipiscatur possessionem Ecclesiasticae beneficii, quod obtinuit, vel donec recipiat fructus reddituum annuorum, super quibus mora lis est: & interim nummularius fingit se illas pecunias dare in nundinis, vt sibi in alijs nundinis solvantur. Vnde toto eo tempore crescit lucrum pecuniarum. Hae cambia, & recambia damnantur in *Pij V. constitutione*, vt aiunt Nauar. in *Manuali cap. 17. num. 283.* & Ioannes Baptista Lupus *tractat. de Vsura commentario 3. num. 68.*

Item suspecta cambia censentur, cum Titius nummularius dat Caio pecunias alicubi, & quaerit ab eo, vbi eas soluturus sit. Respondet Caius, soluam tibi, vbi volueris: tunc enim solum videtur Caius pecunias mutuas petere, vt suis commodis prospiciat.

Item, cum nummularius certo, & probabiliter scit, eum qui pecunias petit, & accipit, id facere necessitate compulsum, esseque ibi soluturum, vbi nummos accipit.

Præterea, quando Caius petit à Titio nummulario pecunias, quas dicit se Venetijs soluturum, & Titius ait: Dabo, vt mihi soluas Neapoli, vbi scit Caium nullam pecuniam habere, nec alium quempiam, qui pro eo soluat.

Quaedam quaestiones de vniuersa cambiorum materia diluuntur.

CAPVT XI.

PRIMO quaeritur, Quid dicendum sit de viduis, alijsque hominibus, qui suas pecunias apud nummularium deponunt in negotiationem, vt lucrum in singulis nundinis nummularius ipse det? Respondeo, eos apud nummularium pecunias tripliciter posse deponere. Aut enim eas pecunias accipit nummularius in vim cambij, vt eas in nundinis soluat: aut accipit tanquam procurator illorum, vt negotium eorum gerat: aut denique accipit in societatem. Si primo modo, contractus licitus non est, quia non dant nummulario, vt in alio loco, vbi nundinae celebrantur, pecunias cum lucro recipiant, sed ibi, vbi eas dant nummulario, & in singulis nundinis sibi lucrum acquirunt, siue literæ mittantur ad nundinas, siue secus: ac proinde mutuum est nomine cambij factum, & ideo lucrum est vsurarium: Si secundo, tunc contractus est licitus, quia nummularius negotiatur tanquam procurator eorum, qui pecunias sibi dederunt. Verum si fortuito in negotiatione pecuniae perierint, suo Domino peribunt, non nummulario. Si tertio, tunc qui pecunias dant, in eum societatem cum nummulario, ac proinde iura conscientia lucri partem accipiunt, dummodo fors, quam in commune conserunt, sit

ipsorum periculo, & bona fide credant, nummularium negotiationem licitam, & honestam exercere: alioquin cum si nummularius ex sicco cambio lucrum ipsis reddiderit, id secundum conscientiam cogatur restituere.

Item, si scierint nummularium non negotiari, & tamen lucrum reddere, ac si esset ex negotiatione acquisitum, id retinere nequeunt, nisi quatenus nummularius ei soluere debet, quod ipsorum interest.

Secundo quaeritur, An iura conscientia possit lucrum accipi ex cambio sic, ratione lucri cessantis? Ioan. Baptista Lupus in *tract. de Vsura, comment. 3. §. 2. num. 68. ad finem*, sic ait: Si quis a cambio vero cessaret, & propterea lucrum, quod ex vero cambio erat percepturus, prætermitteret, coactus, vel rogatus a te, vt pecuniam tibi mutuum daret, non posset lucrum ex huiusmodi mutuo percipere. Id probat, quia lucrum cessans non debetur, nisi post moram debitoris, at in hoc casu nulla est debitoris mora.

Deinde, lucrum non cessat, nisi cum pecunia est in negotiatione posita, ex qua quis erat lucraturus. At in præsentia, pecunia nulli alteri negotiationi, nisi cambio est exposita, ergo lucrum non cessat ex cambio, siquidem pecuniam dat alteri in vim cambij.

Postremo, *Pij V. constitutione* de cambijs prohibetur, ne quis demceps lucrum certum, & determinatum audeat accipere ratione solutionis non factae. At Caietanus in *opuscul. tom. 2. tract. de cambijs cap. 1. in principio*, sentit posse tunc lucrum percipere: & ponit exemplum iniqui cambij, & lucri percepti, & postea subiicit: Nec potest excusari nisi in casu, in quo Petrus egeret illis centi ducatis, & campfor haberet in promptu verum cambium, & ad instantiam Petri, eam pecuniam ipsi daret eo pacto. Ita Caietanus, a quo non dissentit Nauar. in *tract. de Vsura num. 266. & in Manuali cap. 17. num. 283.* Hæc opinio verior est: nam ex mutuo lucrum cessans percipi potest, vt habet communis opinio: de qua re alio in loco tractatum.

Reliquum est, vt superius obieci diluamus. Ad primum argumentum respondeo, non requiri moram debitoris, factus est, pactum esse initio, vt lucrum cessans solvatur arbitrio vel iudicis, vel boni viri.

Ad secundum, pecuniam esse vero, & licito cambio expositam, à quo nummularius desistit, vt eam det mutuum alteri indigenti. Nec desistit, si illud mutuum nomine cambij simulatur, quia cambium est sicum, & nummularius à vero cambio cessat, vt suas pecunias in sicum cambium, hoc est, in mutuum det.

Ad tertium, *Pij V. solum* prohibet, ne principio pactum fiat de certo, & determinato lucro solvendo ratione eius, quod interest nummularij, non tamen prohibet, ne id pactum sit de certo lucro taxando, vel officio, & decreto iudicis, vel arbitrio alicuius alterius viri prudentis: merito noluit Pontifex id pactum de certo lucro taxando, relinquere in voluntate nummularij dantis pecunias, ne in sua causa esset iudex, & ne lucri studio, & cupiditate deciperet accipientem pecunias.

Tertio quaeritur, Quid dicendum sit in casu sequenti: Titius dedit Genuae Caio mille aureos sibi alio in loco ad primas nundinas soluendos cum lucro: sed ante tempus nundinarum Titius pecunijs eger, & ideo ius, quod habet exigendi in primis nundinis pecunias à Caio, alteri vendendum minoris curat, vt statim pretium accipiat. Quaeritur, an ipse Caius possit statim pretium offerre, quod est minus, quia anticipato solutus? Respondeo, id tuto facere Caium non posse, quia ex cambio vero ante factio, debet mille aureos, & certum etiam lucrum in proximis nundinis soluere, ac proinde nequit hoc debitum minoris redimere, & extinguere, quia in omnem euentum debet soluere mille aureos, & lucrum. At Senus, inquit, potest ius, quod Titius in Caium habet, minoris emere, ergo & ipse Caius. Respondeo, disparem esse rationem, quia Senus ex nullo priori contractu debebat Titio mille & centum aureos; at Caius ex priori cambio, & licito cogebatur soluere Titio mille & centum aureos: ergo quauis Senus possit

possit emere nonaginta aureis, non tamen Caius. Deinde, obijciens; Titius cum Genuae dedit Caio mille aureos, ut solueret in proximis nundinis mille & centum; acquisiuit dominium mille & centum aureorum sibi in proximis nundinis soluendorum; quia cambium est contractus, qui consensu perficitur statim, ut est praesens pecunia data tanquam pretium absentis, & fides data de absentis soluenda: ergo potest Caius emere à Titio ius, quod habet ipse Titius in Caium. Respondeo in hunc modum: Quia ratione mutuatarius vi mutui debet tantundem restituere quantum accepit, & proinde id quod debet ex mutuo, nequit minoris emere à creditore: eadem quoque ratione, qui nomine & iure cambij pecunias accepit, debet totidem soluere quot accepit; & ideo nequit minoris redimere, & extinguere id, quod vi cambij debet.

Quarto quaeritur, Quid sit dicendum de cambio, quod proponam. Caius accipit Romae à Titio nummulario centum aureos, quibus tunc Romae indiget, soluturus eos Toleti in Hispania ad tres menses eo pacto, & si Toleti soluta non fuerint pecunia tempore constituto, debeat soluere Caius Romae ipsi Titio centum aureos vna cum lucro, quod perciperet Titius, si Caius Toleti centum aureos solueret, quos procurator Titij Toleti iterum dedisset alteri soluturo eos hic Romae, & pactum est, ut lucrum tale Caius, prout fuerit hic Romae officio iudicis aestimatum: quo pacto inito, Caius Titio nummulario tradit literas, quibus mittit Toletum ad Seium, quem Caius nominauit, ut qui pro ipso soluat: sed ille Toleti ad diem praefixit non soluit, aut quia noluit, aut quia non potuit. Quare minister vel procurator Titij alias literas ex urbe Toletorum mittit ad Titium, quibus scribit, Seium pro Caio non soluisse pecunias, & propterea cogitur Caius Romae soluere Titio non solum pecunias quas accepit, sed etiam totum lucrum, quod erat Titius percepturus ex pecunijs, si essent Toleti soluta. Ille enim nomine cambij, & iure essent alteri datae Toleti, ut cum lucro Romae soluerentur Titio: aut cogitur ipse Caius iterum ab eodem Titio Romae pecunias accipere nomine & iure cambij, ut eas Seius pro eo Toleti soluat, eo pacto & conditione, ut si Seius Toleti non soluerit; Caius soluat Romae decreto & sententia iudicis septem ultra centum quae acceperat. Ratio dubitandi est, tum quia Pij V. constitutione prohibetur, ne pactum fiat certo & determinato lucro soluendo ratione iuri cessantis: tum etiam, quoniam si Seius Toleti non soluit, quia non potuit, in culpa non fuit: per ipsum enim non fuit, quo minus solueret. Ergo immerito Caius Romae compellitur soluere totum lucrum, quod Titius perciperet ex pecunijs Toleti solutis, & nomine cambij datis, ut Romae soluerentur. Respondeo, licitum esse huiusmodi cambium, & lucrum, quia Titius Romae dedit pecunias eo pacto, ut eas Toleti solueret cum lucro, quod essent paritatem ex secundo cambio, hoc est, ex pecunijs Toleti solutis, & iure cambij datis, ut Romae cum lucro alia soluerentur: quia hoc pactum, Pij V. constitutione non prohibetur, cum non sit de certo & determinato lucro soluendo, sed taxando, officio & decreto iudicis. Et nihil impedit, quod poena non nisi post culpam debetur, quia tale pactum potius conditionem, quam poenam continet; hoc est, si pecuniae pro Caio Toleti solutae non fuerint, Caius Romae soluat. Praeterea, quatenus in hoc cambio inest etiam pactum, quo Caius iterum nomine & iure cambij literas ad Seium Toletum mittit, ut pro eo soluat; sin minus, Caius Romae soluat sententia iudicis septem praeter centum, quae accepit, non est hoc Pij V. constitutione prohibitum, quia nempe illa septem Caius soluere cogatur officio, & decreto iudicis, ratione iuri cessantis, quod perciperetur nummularius esset, cum suas pecunias negotiationi habeat expositas, quoniam Pij V. dicta constitutio prohibet pactum de certo lucro soluendo ad arbitrium nummularij, qui pecunias dedit, non autem si pactum fiat de certo lucro, quod decreto & sententia iudicis fuit taxatum.

Sexto quaeritur, An sit iniquum, vel usurarium, cambium sequens: Dat Titius nummularius Genuae Caio pecunias, ut soluat Lugduni, quem tamen certo scit, vel probabiliter credit minime Lugduni soluturum, nisi alias pecunias ibi nomine & iure cambij ad soluendum accipiat? Quidam teste Siluestro in verbo Usura 4. quest. 9. vers. 6. tenent, cambium esse usurarium, quemadmodum usura peccatum est, si Titius emat à Caio viginti aureis bouem, quem ipse Caius non habet, & deinde locat bouem ipsi Caio certa mercede, & propterea obligat sibi Caium ad soluendum sibi viginti aureos, & praeterea certam locationis mercedem. At verius est quod dicit Siluester, licitum esse cambium, quia sufficit, si nummularius emat absentem pecuniam Caij, vel suam pecuniam praesentem cum absentis pecunia Caij permittet: sufficit etiam, si Caius habeat, vel habere queat aliqua licita ratione, vel certe Lugduni pecuniam quam ibi soluat. Quare satis est, si Caius Lugduni, nomine & iure alterius cambij possit pecuniam acquirere.

Septimo quaeritur, An sit cambium sicum cum nummularius dat pecunias Regi, vel principi indigenti, eo pacto, ut soluat in nundinis, sin minus, soluat omnia luera, quae nummularius esset in nundinis ex repetitis identidem cambijs, donec ipse Rex soluerit, percepturus? Respondeo, sicum esse cambium, quia nummularius certo scit, vel probabiliter credit Regem vel Principem non esse soluturum in nundinis, & pecunias petere ad tempus soluendas, quia ad tempus ipsis indiget.

Quaerens, An possit nummularius iustam excusationem habere, quia Princeps ea omnia luera expresse, vel tacite donat? Respondeo, non habere, quia donatio non est, nisi quae gratis & liberaliter fit: & talis donatio fit ex causa & necessitate, ex causa quidem, quia Princeps se obligat nummulario, & proinde se omnia luera soluturum promittit: ex necessitate vero, quia inopia, & egestate compulsus id facit: posset tamen excusari, si pecuniam Regi mutuet, & petendo ab eo verum lucrum ea de causa illi cessans.

Octavo quaeritur, An recambia, quae multum vitata apud nummularios sunt, licite fiant? Ut quod quaeritur in praesenti, commodè intelligamus, sciendum est, talem esse consuetudinem inter mercatores: Titius. v. g. dat Principi pecunias in Hispania, ut eas soluat in Belgio; deinde vero missis illuc literis, nulla fit pecuniae solutio ob bella, pericula, causasque alias, quare nouae literae remittuntur ex Belgio in Hispaniam, deinde alio cambio facta. Et propterea soluere cogitur Princeps in Hispania non solum fortem principalem, sed etiam lucrum, quod erat ex primo cambio ex Hispania in Belgium, & ex secundo ex Belgio in Hispaniam nummularius percepturus, & praeterea exigitur etiam à Principe lucrum ex ipso lucro. Exempli causa, ex Hispania in Belgium missis cambij literis, erant in Belgio soluendi mille & viginti aurei: mille quidem, tanquam fors principalis data in Hispania, ut in Belgio soluerentur: viginti vero, tanquam lucrum ex cambio. Quando igitur facta solutio in Belgio non est, remittuntur literae in Hispaniam, non solum ut in Hispania mille & viginti aurei reddantur, sed etiam ut soluantur lucrum ex mille & viginti aureis. Et ita, donec Princeps totum debitum soluat, iterantur cambia cum recambijs. Haec igitur recambia licita esse nummularij contendunt, tum ratione iuri cessantis, quia cessant ipsi nummularij à veris & licitis cambijs: tum etiam damni emergentis ratione, quia nisi hoc pactum à principio inter ipsos & Principem fieret, graui damno afficerentur, ac tota cambiorum negotiatio, vtilis alioqui Republicae, periret. Profecto, si talia recambia moderate fiant, iure naturali non damnantur: sed quia modum excedunt, & usurae speciem habent, & plurimarum fraudum praebent occasionem, eatenus merito condemnantur.

Nono quaeritur, An ius habeat nummularius centum aliquid exigendi ratione oneris, quod sustinetur in nume-

rando pecunias quas recipit, cum illi soluntur. Est alicubi positum in more, ut dum nummularius pecunias recipit, propter numerandi laborem & molestiam, sibi aliquid acquirat ex singulis quibusque centenis aureis numeratis Caietanus in *Opus. Tractatu 7. cap. 1.* negat hoc licitum esse, quia numerandi actus gratuitus est, non metenarius: nam est in gratiam & bonum utriusque, quoniam cum nummularius dat pecunias, numerat eas, ut totidem sibi rediantur: ita etiam, cum recipit pecunias, eas numerat, ne in solutione fraudetur. Deinde, cum ipse dat pecunias, uterque numerat, tum ipse, tum is cui dat, numerat; cum verò alius dat ipsi, uterque itidem numerat, ergo vna numeratio cum alia compensatur. Sotus verò *lib. 6. de Iustitia quest. 11. art. 1.* affirmat id esse licitum, ubi cunctum est conuenit: quia nummularij sunt veluti mercatorum & aliorum depositariorum, & fideiussores; ideoque ratione huius muneris, officij, & obsequij quod præstant, stipendium exigere possunt. Placet mihi hæc Soti sententia; ac ubi talis extra consuetudo, minimè videtur condemnanda: ubi verò ea non est consuetudo, probabilius est quod asserit Caietanus, ob eam, quam idem auctor assererat rationem, quia nempe debitor pecunias numerate ipso iure compellitur, eaque numeratio etiam est in gratiam creditoris, ut videat, an tantundem sibi reddatur, quantum dederat, ex quo fit, ut priuato homini non liceat tale stipendium exigere.

Decimo quartum, An extra usuram possit Titius nummularius pecunias ab aliquo, puta Caio, accipere in negotiationem cambiorum, ea conditione, ut si ex singulis quibusque centenis aureis plus aliquid obuenerit ultra lex, id Caio reddatur, qui Titio nummulario pecunias dedit? Respondeo, huiusmodi contractum posse tripliciter fieri. Aut enim est contractus Societatis, ita ut Titius nummularius & Caius, qui pecunias tradit, societatem coeat, & nummularius in commune conferat suam industriam & operam, & ille alius, nempe Caius, solum pecunias: Aut est contractus locationis, quo Titius nummularius Caio locat operam suam & laborem: Aut est contractus Cambij, quo Caius dat Titio pecunias suas in vno loco, recepturus eas in alio. Si primum, tunc necesse est ut Caius suo periculo pecunias in commune conferat: etsi industria & opera nummularij tantum æstimetur, quanti pecunia Caij, tunc Titius & Caius debent æquis portionibus lucrum inter se diuidere, tanquam socij negotiationis. Si secundum, tunc Titius nummularius in omnem euentum debet habere iustam sui laboris & operæ mercedem, vel ex lucro negotiationis, vel aliunde. Si tertium, tunc videtur esse cambium sicum, quia nummularius tanquam depositum, videtur pecuniam suscipere, quia nullæ ex vno loco ad alium literæ mittuntur, nec in diuersis locis pecunia datur, & soluitur.

Vndecimo queritur, An tuta conscientia Caius, qui dat pecunias Titio nomine & iure cambij, possit pignus exigere, quia alioqui Caius Titio non fidei? Respondeo posse, ita tamen, ut si res pignori data, & accepta, fructifera sit, Caius fructus perceptos computet in sortem. Si verò non sit fructifera, contractus est etiam licitus, quia Caius suam pecuniam credere Titio non cogitur absque idonea & legitima cautione: Pignus autem, quemadmodum & fideiussores, datur legitime cautionis loco.

Duodecimo queritur, An Titius nummularius, qui Caio suas pecunias tradit nomine cambij & iure, possit cum eo pacisci, ut in cambijs ex singulis quibusque centenis aureis tanquam luctum habeat, octo, & nihil amplius? Respondeo, eiusmodi pactum esse usurarium, quia nullum est pactum de soluendis pecunijs in nundinis, siue de mittendis literis ex vno loco ad alium, sed solum de recipienda ad tempus pecunia tradita, & lucro certo ex ea soluendo creditori.

Decimotertio queritur, quid de ijs nummularijs sentiendum, qui aliorum pecunijs siue nummis receptis, hoc est, si

bi creditis, fingunt se non esse soluendo; & propterea implorato etiam iudicis officio impetrant, ut creditores sine minoris pecuniæ solutione contenti? Respondeo, eos, si ad pinguiorem fortunam peruenerint, integrum debitum restituere debere, quia creditores iusta & debita solutione defraudant: nec excusantur iudicis officio, quia per fraudem, eius sententiam extorquent.

Quid si creditores reliquam debiti partem remittant debitori? Respondeo, hoc minimè sufficere, quia non gratis & liberaliter remittunt, sed dolo & fraude decepti. Quid verò, si creditores tradiderint debitori syngrapham, qua fatentur se liberaliter remittere, quod debet? Nec hoc satis est: quia id ex causa faciunt, rati debitorem non esse soluendo.

Minus item iusta est excusatio, quando creditores coguntur suum ius alteri vendere, qui deinde benevolentia & amicitia causa, debitori remittit id quod alioqui debebat: nam etiam tunc debitor integrum debitum restituere debet, nec impetori beneuolens, & amico, quia hic amicitia causa debitum condonauit, ille verò vel per fraudem deceptus, vel per ignorantiam adductus.

Decimoquarto queritur, quid de ijs nummularijs censendum, qui pecunias quidem in nundinis dant pretio quod tunc est taxatum, sed fraude eorum, qui monopolium fecerunt? Animaduertendum est, consuetudinem esse, quia frequenter monopolia à nummularijs, qui in nundinis conueniunt, fiunt; solent enim tres, quatuor, quinqueque nummularij omnem pecuniam hinc inde contrahere, & penes se congerere, unde proinde magna consequitur nummorum penuria, & ipsi qui pecunias collegerunt, pretia cambiorum suo arbitratu constituunt. Aliquando verò tametsi pecunias ad se non redegerint, paciscuntur tamen inter se, ne quis eorum pecunias det alteri, nisi hoc vel illo pretio, & non minori. Queritur iam, an non solum auctores monopoliorum restituere debeant, sed etiam iij, qui pecunias dant pretio in monopolijs taxato, quamuis monopolij causam non dederint? Respondeo, eiusmodi monopolia esse iniqua, & Pij V. constitutione damnata, ubi Pontifex habet in hunc modum: [Eos vero, qui conspirationes fecerint, vel conestam vadique pecuniam ita ad se redegerint, ut quasi monopolium pecuniæ facere videantur, penes, quæ à iure contra exercentes monopolia constituta sunt, teneri sancimus.] Porro *Li. C. de monopolijs*, auctores monopoliorum bonis omnibus spoliatur, & perpetui exilij pena mulctantur. Hi igitur monopoliorum auctores restituere secundum conscientiam coguntur, quicquid damni eorum causa consecutum est. Ceteri verò, qui auctores monopolij nullo modo sunt, si certo sunt, vel probabiliter credunt iniquum esse pretium, quo tunc in nundinis pecuniæ datur, restituere debent quicquid lucrantur ex cambijs illo pretio taxatis: hoc est, ex pretio detrahere debent, quantum æquitas & iustitia postulat: nam etsi causa monopoliorum non fuerint, sunt tamen participes lucri. At verò si bona fide crediderunt, iustum esse pretium quo pecuniæ dantur, minimè restituere coguntur, quod bona fide acceperunt, si id consumperint, nec ex eo sint facti diciores. Secus verò est, si adhuc extes quod acceperunt, vel si ex eo locupletiores sint facti.